

БОРБЕ У ДОЛИНИ САВЕ

(18. април - 15. мај)

! Ноћу 5/6. априла 1945. године јединице немачког планинског 21. армијског корпуса напустиле су Сарајево и отпочеле г^овлачење долином Босне, ка Босанском и Славонском Броду. Дан касније у рејону Зеница - Бусовача налазила се немачка 7 СС »Принц Еуген« дивизија, а у рејону Кисељака - 369. легионарска дивизија. Осмог априла у рејон Бусовача - Лашва дошла је 181. пешадијска дивизија, која се одмах пребацила на територију Жепче - Завидовићи. Одакле су све немачке снаге наставиле даље повлачење и прешле су Саву 18. априла.

Главнину непријатељских снага, које су се налазиле на простору Брчког, чиниле су немачке 22. и 117. пешадијска дивизија. И те јединице су се пребациле на леву обалу Саве.

Повлачење немачких снага долином реке Босне и извлачење из рејона Брчког обезбеђивале су квислиншке јединице, које су под налетом јединица Југословенске армије одбачене на линију Босански Шамац - Модрича, док је део непријатељевих снага са сектора Грачанице протеран у Добој.

Непосредно по издавању наређења, 9. априла 1945, да јединице Југословенске армије овладају десном обалом реке Босне, на том делу босанског војишта нашле су се следеће јединице 2. Југословенске армије:

- 25. српска дивизија, која је водила операције општим правцем Градацац - Модрича, с циљем избијања на реку Босну, форсирање реке и образовање мостобрана, као ослонца за продужење операција на левој обали;

- 17. ударна дивизија, која се са просторије Градацца оријентисала ка Босанском Шамцу;

- 23. српска дивизија, чија је дејства потпомагала њена артиљерија, са задатком да северно од реке Спрече, на реци Босни, овлада непријатељевим мостобраном;

- 45. српска дивизија, која је садејствовала са 23. дивизијом, разбила непријатељев мостобран на одсеку: ушће реке Спрече - железничка станица Трбук, и

- 2. пролетерска дивизија, која је вршила припреме за форсирање Босне и пребацивање на леву обалу.

У времену од 9. до 11. априла те јединице приводеле су крају своје нападне операције и припремале се за форсирање Босне. С обзиром на покрете немачких јединица, најпогодније место за форсирање Босне у то време, било је јужно од Модриче, на оперативном подручју 25. српске дивизије, чији би продор одсекао све непријатељеве снаге које су одступале и 11. априла биле у рејону Дервента - Заница. Пресецањем снага онемогућила би се њихова интервенција на сремском фронту, али будући да су биле бројчано јаке²⁸⁷⁾ и у неповољном стратегијском положају, штаб 2. армије²⁸⁸⁾ је оценио да би енергичан напад омогућио њихово уништење, или разбијање.

У то време на просторији Посавина - Требава јаке четничко-усташке снаге обезбеђивале су комуникације којима су се немачке јединице повлачиле на север. За уништавање квислиншких јединица биле су ангажоване 19. 16. и 18. бригада.

У времену после 11. априла, када је 19. бригада ликвидирала значајно усташко упориште Гаревац, вођене су следеће акције и борбе:

- од 18. до 28. априла, у троуглу река Саве и Босне, када су нападани Влашка Мала и Поточани;

- од 29. априла до 8. маја, када су батаљони 19. бригаде форсираним маршем напредовали кроз Поткозарје и преко Зринске Горе прошли с јужне стране Загреба, и

- од 9. до 15. маја, када је енергичним нападом, заједно с другим јединицама, заузет Самобор и самоборска котлина и чишћен терен од заосталих немачко-усташких банди.

НАПАДИ НА ОЦАК И ВЛАШКУ МААУ (18 - 28. април 1945)

Пошто су 11. априла око 16.00 часова усташе под притиском 19. бригаде одступиле из села Гаревац, до 19.00 часова Јијквдпрана су непријатељева упоришта у Гаревцу и Горња-

²⁸⁷⁾ Ту су се поред немачких дивизија: 7. СС »Принц Еуген«, 181. пешадијска и 369. легионарска, на маршу од Маглаја ка Добоју нашле 9. и 17. усташко-домобранска дивизија.

⁸⁾ Наређење за форсирање реке Босне издато је 14. априла 1945; Детаљније о томе видети Зборник НОР, том XI, књ. 2, док. 48, 52. и 55.

нима, а батаљони су добили задатак да запоседну нове положаје дуж линије Гаревац - Модрича - Бријест и тако затворе правац ка реци Босни, контролишу реку, прикупљају обавештајно-извиђачке податке на супротној обали и материјал за израду скела и чамаца, ради форсирања реке.

За извршење задатка наређено је да:

- 2. батаљон поседне положај Гаревац, к. 107. и контролише реку Босну до Горњана, односно низводно од левог крила 3. српске бригаде 2. пролетерске дивизије и узводно до 3. батаљона 19. српске бригаде;

- 3. батаљон остане на положају Бријест (триг. 257) ради контроле десне обале Босне, односно лево од 2. батаљона и узводно до положаја које држе јединице 16. бригаде;

- 4. батаљон прикупи своје снаге и са досадашње просторије изврши покрет правцем Градачац - Модрича, како би се као бригадна резерва разместио у јужном делу Модриче. Једну стрељачку чету ттаб 4. батаљона је одредио да запоседне десну обалу Босне, у међупростору 2. и 3. батаљона;

- техничка чета и интенданти задржани су у селу Скугрић, с тим што су одмах организовали јаче борбено обезбеђење, уз помоћ једне стрељачке чете 3. батаљона, и

- Штаб 19. бригаде и бригадно превијалиште остане и даље у Модричи.

Дванаестог априла није било борби, али су истурене патроле, јачине 15-20 бораца, успеле да заробе групу од 30 четника, која је покушала да се пребаци на супротну обалу реке. Затишје је искоришћено да се борци добро утврде у фортификацијским утврђењима, а истовремено су прикупљали материјал за израду скела и чамаца за прелазак реке.

Тринаести април, када такође није било борби, протекао је у сређивању јединица, чишћењу оружја и предаху. У поподневним часовима у свим батаљонима одржани су састанци на којима су анализиране дотадашње акције, а посебно борбе за Гаревац. На батаљонским састанцима говорили су и политички комесари о војнополитичкој ситуацији и задацима припадника ЈА у даљем ширењу братства и јединства.

У штабу 19. бригаде прорађивано је наређење о што скопријој попуни јединице формацијским моторним возилима, те су персоналци одмах отпочели да ажурирају спискове бораца - возача, аутомеханичара, шоферских помоћника итд. После окупљања тог стручног кадра у засебне јединице, штаб 19. бригаде је био обавезан да организује краћи курс за припреме и пријем возила.

Поред курса за возаче, који се одвијао у оквиру једне чете, штаб 19. бригаде упутио је 15 бораца на други, специјални курс руковања противтенковским пушкама и 10 бораца на снајперски курс:

»19. бригада са њима ће упутити и једног официра који ће се поред старешинске улоге на курсу обучити у правилном регулисању нишанских справа код снајперске пушке!²⁸⁹

У рано југро 14. априла обавештајно-извиђачки органи успели су да сазнају најновије податке о непријатељу. У селу Винска налазила се већа група домобрана, око 2.500 и око 300 Немаца. Они су заједно држали села Ритешаћ, Мајевац, Трњане и Божевац, која се налазе поред пруге Добој - Дервента.

У Добоју су, такође, биле јаче непријатељеве снаге, од којих су три брдска топа била на ватреном положају код цркве у селу Подновље, усмерени ка реци. У току два претходна дана непријатељ је слао извиђачке патроле до села Дуго Поље и Ботајица.

Борби није било, осим појединачних и групних предаја четника, па је бригада изводила редовну наставу, по плану и програму који је добијен од штаба 25. дивизије. У послеподневним часовима обављане су текуће хигијенско-здравствене радње: шишање, бријање, прање и запрашивање одеће.

Петнаестог априла батаљони 19. бригаде и даље су се налазили на истим положајима, обављајући текуће задатке. Борци су хватали четнике. Тога дана били су заказани и батаљонски састанци, а у 4. батаљону говорио је и политички комесар 25. дивизије, потпуковник Милојица Пантелић. У 2. батаљону отпочела је батаљонска конференција са борцима и руководиоцима, али је убрзо прекинута због наређења штаба 25. дивизије да се борци одмах упуте на извршење задатка: контролисање реке Босне узводно и низводно од села Гаревац.

План извођења наставе, који је претпостављена команда доставила штабу 19. бригаде, садржавао је план обуке у току наредних 20 дана, по 5 часова дневно. У оквиру обуке било је планирано да се изведу: пешадијски егзерцир, ратна служба, настава гађања, опис наоружања, правило утврђивања, служба везе и III и IV део Правила службе.

Шеснаестог априла 2. батаљон предао је положаје села Гаревац - к. 107. јединицама 23. српске дивизије, а 3. батаљон 16. српској бригади. Те јединице преузеле су од 19. бригаде патролирање и контролисање десне обале Босне. Оба батаљона

AVII, к. 1094, пер. бр. 44/3.

повучена су у Модричу, ради припрема за предстојеће задатке.

По доласку у Модричу настављено је извођење наставе према плану, а после подне је одржана бригадна конференција са свим бригадним војно-политичким руководиоцима. По завршетку конференције за све борце је одржана приредба, која је, после великих борби, деловала веома релаксирајуће.

Непосредно после завршетка приредбе део 4. батаљона је упућен у патролирање северно и јужно од Гаревца.

У бригади су истовремено вршене и припреме за покрет. Непријатељ је био утврђен на линији Јакеш - Добор Кула - Бајдала (к. 214) - Печник. Ту је било око 400 усташа и домобрана, док се око 600 усташа утврдило у Оцаку и ближој околини.

Истога дана политички комесар штаба 25. дивизије уручио је одликовања борцима и руководиоцима који су се истакли у последњим борбама на Паникама. Увече је за све одликоване приређена заједничка вечера. Одлука о додељивању одликовања донета је раније.²⁹⁰⁾

- Орденом за храброст: Предраг Милетић, помоћник политичког комесара батаљона, и

- Медаљом за храброст: командир чете Буран Младеновић, митраљезац Петар Петровић, водник Миодраг Илић, борац Светозар Баџић, десетар Мирослав Вујичић, десетар Тихомир Милошевић, митраљезац Драгутин Радосављевић, водник Чедомир Микшић, митраљезац Душан Милојковић, митраљезац Драгутин Мишић, водник Живојин Павловић, водник Вељко Бумбеш, командир чете Спасоје Стукелић, командир чете Борисав Спасић, командир чете Петар Марекић, нишанџија на баџачу Миша Махитаријал, водник Милош Александровић, десетар Божидар Маленовић, митраљезац Светомир Јовић, водник делегат Душан Јовић, митраљезац Милан Стојковић, нишанџија на баџачу Степан Черне, водник Жарко Станојловић, митраљезац Јоца Миловановић, десетар Бранко Гајић, десетар Светислав Јоксимовић, борац Војислав Плиштиш, борац - курир Настас Станисављевић, командир чете Миодраг Радосављевић, комесар чете Љуба Крстић, помоћник комесара чете Крста Стојилковић, водник Срећко Поповић, и по други пут - митраљезац Душан Дулкановић.

²⁹⁰⁾ Наредба бр. 52. штаба 25. дивизије за 9. април 1945. године. Листови »Борац - Вести«, које издаје Пропагандни одсек 25. дивизије, објавили су је два пута, у броју 8, од 11. априла 1945. и у броју 14. од 18. априла; АVII Шк. 58, рег. бр. 8/4 и 11/4.

Укупно је било одликовано 35 бораца и руководиоца.

Идућег дана обука је такође извођена по плану, уз истовремене припреме за форсирање Босне. Због значаја задатка који предстоји на левој обали реке и даље, у свим четама су одржане конференције на којима су изнети подаци о непријатељу, даљим задацима бораца у борбама које, из дан у дан, значе корак ближе ка дефинитивном протеривању непријатеља из земље.

Од овог дана у настави је почео да се користи и »Метод рада и вежбе у борбеној обуци«, преведен с руског језика:

»Да се не би губило време у чекању плана и програма за извиђење наставе по овим књигама, наставу по истим отпочети одмах, по изнетом реду и самим књигама. Код сваке вежбе назначено је колико иста часова траје, па се по томе управљајте.

Штабови бригада ће контролисати извођење наставе по овој књизи и до 12. маја доставити извештај колико је прећено градива и како су књиге примљене у јединицама. Уједно навести и примедбе и предлоге за евентуалне исправке и допуне!²⁹¹⁾

Осамнаестог априла издата батаљонима је заповест за форсирање реке Босне:

»Прелаз имају извршити прво 134, 133. и најзад 132. који ће бити у резерви«²⁹²⁾ (односно 4, 3. и 2. батаљон; п.а)!

Босна је форсирана почев од 21.00 час 18. априла, према утврђеном распореду: прво 4, па 3. и онда 2. батаљон, према селу Ботајица. Прелазило се током целе ноћи и идућег дана, када су пребацивани делови покретне коморе.

»Била је среда, 18. април. Целу ноћ смо прелазили Босну, све до јутра 19. априла. Неколико километара од Модриче, узводно уз реку, у једној шуми, по највећој тишини, поставили смо 5 бацача. Командири одељења су на краћем састанку упознати да ће ватром руководити официр из Штаба дивизије. Стрељачке чете су већ прешле Босну, подилазе непријатељу, а ми с друге стране нестрпљиво очекујемо развој ситуације. Пред нама је циљ - неке зграде, удаљене 2-3. км, таман на домету наших оруђа.

²⁹¹⁾ AVII, к. 1093, рег. бр. 4,7-1/3. То наређење било је допуњено 23. априла, када је прецизирано да се обука изводи у трајању од 7 дана, са десетарима, водницима, командирима чета, под руководством штабова батаљона, по 2 часа дневно; AVII к. 1093, рег. бр. 50/3.

²⁹²⁾ Оп. цит. операцијски дневник 19. СНОБ, извештај за 18. април, AVII, к. 1094, рег. бр. 40/2.

УТОМ засветли црвена ракета - знак да наше чете крећу у јуриш, а одмах се на небу засветли и зелена ракета. Наш знак.

- Пали!

- Пуни! Пали! - одјекују команде нашег официра.

- Пали!

Циљ је погођен, зграде горе. Ускоро и ми са бацачима, које смо натоварили на коње, силазимо до реке. Скидамо бацаче и стављамо их у гумене чамце. Имамо 30 коња. Потерамо коње, а вода дубока, све до једног острвца, на средини реке. Коњи испливају до острвца и - ни макац даље. Као да су мазге, тако су били тврдоглави.

Наш командир чете Божа Петровић одреди Радомира Белановића, још једног нашег земљака и мене да преведемо коње даље, на другу обалу. Пошто имам у селу коње, а и много их волим, узјашем најјачег, па с њим кренем први. За његов реп, везали смо другог коња, и тако редом.

Коњи загазе, пливају, али их вода заноси. Окренем и мог челаша, те тако, низводно стотинак метара, изађемо на обалу.

Утом наиђе капетан Стево Владушић, начелник штаба наше бригаде. Без коња је; коњ му је још на другој страни. Капетан виче на сеиза да му доведе коње, а он одговара да не зна да плива и да се боји да с коњем угази у реку.

Тако ја, по наређењу командира Боже, поново на другу обалу назад, у гуменом чамцу. Кажем другару да седне у чамца, нека весла, а ја узјашем зеленка, крупног и дебелог, са дивним жутим седлом, па опет преко воде.

Начелник ме похвали, па ме посла да се огрејем и осушим крај ватре. А тамо, неколико наших бораца чувају прве заробљене усташе. И два заплењена противтенковска топа од 45 мм!²⁹³⁾

»Приликом прелаза реке Босне, највише се истакао у 2. батаљону 19. бригаде друг поручник Никола Варда.

Он је успео да за непун сат превезе целу пратећу чету, извиђаче и да изврши распоред пребацивања коња.²⁹⁴⁾

»Свако минобацачко одељење добија борбени задатак и циљ, који треба да туче. Припремамо mine са допунским пуњењем за прорачунату даљину. Строга је будност, тишина...

²⁹³⁾ Из казивања Драгослава Пауновића, командира одељења минобацачке чете 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

²⁹⁴⁾ Из листа »Борац - Вести«, подрубрика »Из бригаде«, бр. 20, од 25. априла 1945, стр. 2, АVII Шк. 58, рег. бр. 14/4.

Треба непријатеља да изненадимо брзом палбом из групе минобацача. Командири нам стално говоре да због брзине, не ставимо у цев мину, а да претходна није опалила. Сва би посада одлетела у ваздух.

Чекамо сву ноћ, и стално питамо пуниоца да ли је спреман.

Пред зору прво засветли црвена, па наша зелена ракета. Плутун смо испалили као један, усташки положаји горе, тресу се детонације и одјекују у освет зоре. Ехо, далеко и громогласан, губи се над мирном водом...

Инжињерци нас превозе и причају како заробљене усташе мисле да су то биле 'каћуше'... «²⁹⁵⁾

Усташа, домобрана и зеленокадроваца било је око 2.000, наоружаних већим делом аутоматским оружјем и минобацачима. Иако су намеравали да пруже одсудну одбрану, напад 19. бригаде их је изненадио.

Борба је отпочела одмах, чим су предњи делови бригаде форсирани Босну. Јако утврђени непријатељ држао је линију Добор-Кула - Бајдала (к. 214). Посебно су добро били утврђени положаји на к. 197. код Добор-Куле, у рзвалинама старог града, одакле је и пружан најјачи отпор.

»Јуриш наше чете усташе глатко одбише. Имали смо, у ствари појачање од добровољаца из четничке јединице, Вучјачке бригаде, којом је командовао Бранко Ковачевић. Други јуриш преузесмо два сата касније, али усташе се пробише преко положаја наше 3. чете, па нам зађоше за леђа.

Већ сам помислио да су код штаба нашег батаљона, па наумим да их обавестим о опасности. Зграбим усташку капу, која је лежала на земљи, ставим је на главу и пођем, прикривено, ка усташама. Био сам на двадесетак метара од штаба батаљона, на брадашцу и мојим 'шарцем' пуцам на њих. Нисам ни приметио како на овај положај стиже капетан Стево Владишић, с групом бораца, а ја се кренем према њима, да им покажем на усташе. Али, заборавим на капу, па како сам још био међу грањем, тек у мене упери пиштољ командант нашег батаљона Живојин Лешевић и опали ме у главу«.²⁹⁶⁾

Трећи и 4. батаљон вршили су страховит притисак на непријатеља ватром и покретом. После огорчене борбе непријатељ је збачен са те линије и под борбом је био принуђен да

²⁹⁵⁾ Из казивања Драгољуба Антића, нишанције минобацачке чете 3. батаљона; изјава код аутора.

²⁹⁶⁾ Из казивања Бранислава Демића, пушкомитраљесца 2. чете 3. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

одступи у правцу Јакеша и села Печника. Борци 3. батаљона напредовали су и даље и успели да до 15.00 часова протерају непријатеља и из села Јакеша, те да предњи делови батаљона поседну ивицу села.

»Избијањем на ову линију непријатељ предузима повратни напад али га наша јединица одбија ватром. Јединица 134. у свом даљем напредовању долази до самог села Печника, где успева у првом налету да заузме прве ровове и први ред кућа истог села. Даље напредовање укочено је јаком ватром из непријатељевих бункера, јер је непријатељ и школу и цркву, као и остале зграде у унутрашњости села преуредио за одсудну одбрану и на тај начин створио врло јако упориште одакле даје огорчени отпор.«²⁹⁷⁾

»Батаљон је добио покрет за село П. У том селу налазе се усташе. Треба их уништити. Моја чета добија задатак да се распореди на десном крилу. За неколико минута цео батаљон је био спреман да 'скочи' до села. Отпочела је пуцњава. Наше стројнице, пушкомитраљези и 'шарци' сипају паклену ватру на непријатеља. Очигледно је да се врши припрема за јуриш. Непријатељ такође одговара жестоком ватром. Куршуми лете...

Ваздух је испуњен пуцњавом, мецима и димом. Наши бацачи надјачавају ову паклену грмљавину. Све трешти, све пуца. Чусмо глас:

- Напред! Другови!

Уз штектање митраљеца кренусмо на крвожедне усташе. Напрегао сам очи не би ли спазио неког усташу. Трчећим ко-раком кренуо сам са водом и једва да сам прешао 30 метара, када угледах групу усташа како се приближава једној шуми испред нас с циљем да се у њу склони. Припуцасмо на њих. Почесмо да их прогонимо, како би их уништили. Али, због обазривости, морали смо да ухватимо везу с нашом четом. Сада се борба нешто утишала. Половина села је била у нашим рукама. Опет јуришамо на куће у којима су усташе. Одшрафљујемо бомбе и бацамо их на куће и кроз прозоре и онемогућавамо непријатељу сваку одбрану. Они беже безглаво и остављају скоро све своје оружје: пушке, митраљезе, муницију.

Деветнаест усташких лешева остало је на попришту, а ми продужавамо даље«.²⁹⁸⁾

²⁹⁷⁾ Оп. цит. операцијски дневник 19. бригаде; извештај за 19. април.

²⁹⁸⁾ Из чланка »Напад«, аутора Илије Пујевића, водника 1. чете 2. батаљона 19. бригаде; лист »Борац-Вести«, бр. 37. од 2. маја 1945, стр. 4.

Бункери су били веома добро утврђени, тако да су 3. и 4. батаљон три пута поновили јуриш и бомбашки напад, али сваки пут без успеха јер их је одбијала концентрисана и јака непријатељска ватра. Због изненадне ситуације која је настала на левом крилу, 3. батаљон је био принуђен да се делом снага утврди на предњој ивици села Јакеш.

»Наша аутоматичарска чета је у рововима пред усташким бункерима. Будно пратимо непријатељско кретање. Уз дејствовање нашег аутоматског оружја, борци се све ближе и ближе примичу усташким бункерима. Непријатељ стално покушава да нас одбије, али му то успева, све до ровова.

Сутрадан кренусмо у напад. Усташе су се очајнички бранили, али су наши борци смело ишли напред иако је био бригани простор. Пришли смо још ближе. Усташе дејствују митраљезима, наши борци непоколебљиво наступају напред да изврше свој задатак...

Наши су већ сасвим близу. Бомбе су биле одшрафљене. Чека се само заповест за јуриш.

- Јуриш! Ура! Напред, другови!

Млади аутоматичари су јурнули као тигрови. Загрмеле су бомбе, а митраљези су својом убитачном ватром сејали смрт међу усташама. Борба прса у прса трајала је неколико минута, док најзад наши аутоматичари потпомогнути једном четом из IV батаљона окончаше борбу у своју корист. Непријатељ је био потпуно разбијен и у паничном бекству се повдацио испред наших јединица... «²⁹⁹

Будући да 19. априла 19. бригада није успела потпуно да ликвидира упориште на ивици села Јакеш, командант бригаде је наредио нову концентрацију снага: 4. батаљон напада правцем југ - југозапад, 3. батаљон делом снага врши ударе с истока и југозапада. У исто време извршено је и ново прегруписавање минобацача.

Нови напад на непријатеља отпочео је у 01.00 час 20. априла концентричном ватром са свих назначених праваца. Имајући у виду изузетно јак отпор непријатеља, у првих неколико часова борбе изгледало је да ће успети да одоли свим нападима. Али, у 05.00 часова, непријатељ је почео да попусти и да напусти утврђено село Печник.

У току ноћи усташе су напустиле и Оцак, у коме су остали само зеленокадровци. По добијању те информације део

²⁹⁹) Из чланка »Пред усташким бункерима« аутора Милована Жилића, политичког делегата при штабу 19. бригаде; Ибид.

2. батаљона, с политичким комесаром мајором Душаном Тадићем и начелником штаба капетаном Стевом Владушићем, упало је у Оцак, где су успели да заробе 469 домобрана, међу којима 5 официра и подофицира.

»Другом батаљону 19. бригаде предало се 469 зеленокадроваца, међу којима два официра и пет подофицира. Заробљени зеленокадровци припадали су XII Хрватској дивизији, III Загорском здругу, 2 бојна. С њима је заробљено и 4 усташе.

Заплењено је: 1 противтенковски топ 37 мм, 1 тешки митраљез 'шварцлозен', 5 'шараца', 3 лаке 'брече', 2 пушкомитраљеза, 1 'бренгал', 1 'брно', 5 стројница, 16 пиштоља, 444 пушке и камион, 2 моторцикла, 1 писаћа машина«.³⁰⁰

Касније се испоставило да је број заробљених домобрана био већи него што се очекивало, а међу њима је било и неколико усташа, преобучених у домобранске униформе.

»С већом групом извиђача, по наређењу команданта 19. бригаде, кренуо сам, под заштитом мрака, ка Оцаку. Стигли смо око 23.00 часа. Неприметно смо упали у официрски дом, у коме је било неколико домобранских часника. Сви су били резигнирани, без воље да даље ратују...

Изненадили смо их и после краћег објашњавања, један од њих нас одведе ка заповеднику, који се налазио у једној кући. Одмах смо му ставили до знања да се сви у Оцаку налазе у безизлазној ситуацији, јер су опкољени од наших, знатно јачих снага.

Командант усташко-домобранских јединица био је врло узбуђен, узнемирен и уплашен... Стално ме је питао да ли ћемо их стрељати. Но, када смо му поставили услов да се, заједно са јединицом преда, као и да ћемо оне који желе пријети у нашу јединицу, а остале пустити кући, његово лице се мало разведрило, мада сам осећао да нам још не верује.

Но, он је урадио како смо му наложили. Окупио је командире чета, наредио им да се построје и да са собом понесу своје наоружање. Имали су и топ, без запреге. Прихватили смо његов предлог да топ вуку домобрани...

Са оцачке пијацие домобрани су пред зору кренули преко линије фронта, на нашу страну, у рејон села Јакеш - Печник... Заробљено је и дотерано око 1.000 непријатељских војника«.³⁰¹

300) Из чланка »Такмичење се наставља«; Оп. цит. лист »Борац-Вести«, бр. 18, од 21. априла 1945.

301) Из сећања Јована Мандарића, обавештајног официра; изјава код аутора.

»Ишли смо кроз шуму Јован Савић и ја. На једном месту била је велика гомила шушња од опалог лишћа. Окренем пушку надоле, гурнем цев у шушањ и закачим једног усташу. Он скочи, а ја викнух: - Руке увис! Питам га где му је оружје, а он вели да га је бацио. Наредих му да иде пет корака испред мене.

утом наиђе командант наше дивизије, друг пуковник Рајко Танасковић, упита ме где сам заробио усташу, похвали ме и рече да га оставим куририма, који ће га одвести у штаб... «³⁰²

По завршеној борби 19. бригада ја запосела линију Оцак - Јакеш - Печник, одакле су одмах упућене потерне патроле за непријатељем који је одступао.

С обзиром на јачину непријатеља и његову одбрану утврђених положаја, 19. бригада је у потпуности извршила задатак. Погинуло је 7 бораца, међу којима и комесар 1. чете 2. батаљона Милош Грубор, а рањених је било 27. Непријатељски губици били су далеко већи: 22 мртва, велики број рањених и укупно 591 заробљен усташа, домобран и зеденокадровац.

»III батаљон из 19. бригаде заробио је 89 зеленокадроваца, запленио 3 пушкомитраљеза и 70 карабина!«³⁰³

У тој акцији задобијен је велики ратни плен: 1 тешки митраљез, 12 пушкомитраљеза, 15.000 пушчаних метака, 15 пиштоља, 170 ручних бомби, 1 противтенковски топ, 420 пушака, 3 стројнице, 1 бацач са 50 мина, 2 сандука сигналних ракета и 2 магацина - један с храном, а други с инжењеријским алатом.

»У току 19. априла предало се 150 четника Бранка Ковачевића од којих је добровољно ступило у наше редове 60 бораца и са њима командант батаљона и заменик команданта батаљона, а остатак је пуштен кућама, с тим што је разоружан, а оружје задржано у овом штабу. Предато 150 пушака!«³⁰⁴

Непосредно по завршеној борби 2. батаљон је повучен у бригадну резерву, а 4. је део својих снага упутио у Оцак, како би прикупио и остале домобране који су се предали. Укупно их је било 320, заједно са два тешка митраљеза, 2 лака и 1 тешким бацачем, 200 пушака и 10.000 муниције разног калибра.

³⁰² Из казивања Велимира Миленковића, борца 2. чете 2. батаљона, 19. бригаде; изјава код аутора.

³⁰³ Оп. цит. лист »Борац-Вести«, стр. 5.

³⁰⁴ Дописано руком у операцијском извештају 19. бригаде за 19. и 20. април 1945; AVII к. 1094, рег. бр. 15-1/2.

У редове 19. бригаде добровољно је ступило 213 зеленокадроваца, заробљених 19. и 20. априла.³⁰⁵ Они су потицали из разних места североисточне и северне Босне. Међу њима је било и доста артиљераца, коњаника, авиомеханичара и других.

»Када смо потерали усташе даље од школе, Алија, један од другова који је недавно ступио у наше редове са Вучјака, позва усташе да се предају. Они из заклона нам псују мајку партизанску, а ја устанем, подигнем мој 'шарац' и опалим по њима. На несрећу, 'шарац' се заглави, а усташе јурнуше на мене. Откинем зубима осигурач бомбе и бацим на њих неколико који појурише на мене.

Окренем се и почнем да бежим, све до једног плота, који је био висок, те помислих да не могу да га прескочим. Усташе за мном, вичу и храбре један другог: - Наш је! Држи га!. Узми му 'шарац'!

Бацим још једну бомбу, леђима окренут према плоту. 'Шарац' не дам, говорим у себи и сетих се једног друга Словенца, који је испустио митраљез док је бежао, па му је командир наредио да се врати и отме оружје.

Како више нисам имао бомби окренем пушкомитраљез према њима, репетирам и молим се да заупаца...

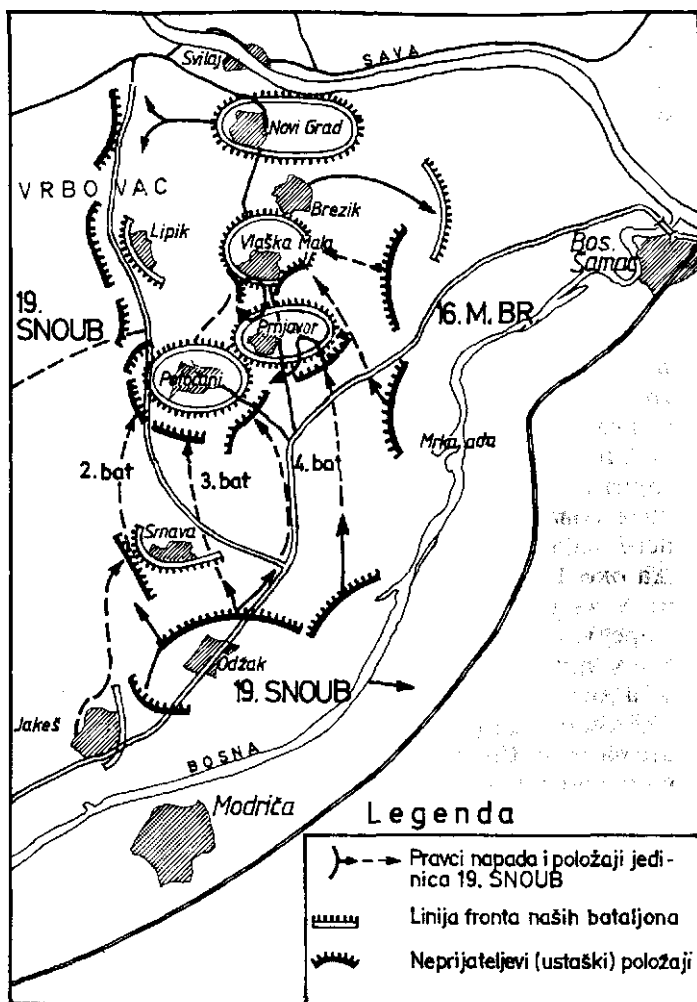
Тај рафал ме је спасао... Иза плота према мени је трчало неколико бораца које је предводио заменик командира 2. чете Влајко Петровић и вичу да ли сам рањен. - Не! - викнух. - Дођите да им покупимо оружје!³⁰⁶

Непријатељ јачине до 1.450 усташа, добро наоружаних аутоматским оружјем и бацачима, налазио се 20 априла на линији: Поточани - Влашка Мала - Свилај.

У току дана није било борби, али батаљони 19. бригаде, 20. априла у 23.00 часова кренули су у напад: 2. батаљон је напао јужно од Влашке Мале, на комуникацију Оцак - Влашка Мала, а једна чета била је у батаљонском обезбеђењу на десном крилу, према селима Бакловац - Балповац. Трећи батаљон нападао је на Поточане, док су две чете 4. батаљона водиле борбу у селу Срнава, а две биле у резерви штаба 19. бригаде.

³⁰⁵ у списку зеленокадроваца, који су добровољно ступили у 19. бригаду, наведено је да су заробљени 20. и 21. априла, што је очевидна грешка шефа Одсека за попуну штаба, који је и правило списак; AVII, к. 1094, рег. бр. 50-1/3.

³⁰⁶ јјз казивања борца-пушкомитраљесца 1. чете 3. батаљона 19. бригаде Животе Николића; изјава код аутора.

Скица преласка 25. српске дивизије преко Босне; 18. април 1945.

Наређење за напад издао је усмено командант бригаде, на положајима, а задатак је био да бригада овлада непријатељевим утврђењима.

Борба је вођена до 04.00 часа 21. априла, када је наступио затишје на обема странама. У 06.00 часова је 3. батаљон предузео напад на свом сектору, успео да потисне неприја-

теља са његових предњих положаја и одбацио га у утврђења у селу Поточани.

Непријатељево упориште састојало се из бункера и зграда преуређених за одбрану, који су били повезани подземним и прикривеним саобраћајницама. Покривке пролаза биле су веома дебеле, отпорне на мине, што је омогућавало непријатељу да се несметано креће и врши маневар својим снагама. Поједини делови саобраћајница су били уређени за дејства аутоматским оружјем.

Напад бригаде био је укочен јаком ватром из непријатељевих упоришта:

»Када је непријатељ успео да наш први налет задржи својом ватром, исти после јаке ватрене припреме предузима повратни напад и успева да потисне нашу јединицу 133. са достигнуте линије и да, свакако придошлим појачањем, врши сталан притисак под којим је јединица 133. била принуђена да се око 9 часова 21. овог месеца повуче све до села Печника где успева да непријатеља задржи. Јединици 133. полази за руком да око 11 часова потисне непријатеља до с. Срнавe где непријатељ задржава нашу јединицу. У 14 часова непријатељ поново предузима повратни напад и потискује нашу јединицу 133. опет у правцу Печника, где се ова задржава, срећује и ојачана са две чете из јединице 134. предузима у 15.30 часова напад, где успева да у 17 часова, после жестоке борбе, избаци непријатеља из с. Срнавe. Сада се непријатељ под борбом повлачи у правцу с. Поточана. У 19 часова наша јединица успева да избије на безимену косу, која се налази између Срнавe и Поточана и то на 300 метара од самог с. Поточана.

Јединица 132. у 23 часа 20. овог месеца предузима напад у правцу Влашке Мале и у свом првом налету успева да дође до првих ровова и утврђених зграда села Влашка Мала. Непријатељ предузима противнапад припремљен јаком ватром из својих упоришта и полази му за руком да нашу јединицу потисне све до на 1 км од Оцака, после чега преноси непријатељ ватру на наше лево крило, тј. према јединици 133. чија је борба изложена.

У току 21. овог месеца на овом делу положаја владала је релативна тишина, с тим што су за то време упућиване патроле према непријатељу у циљу извиђања и том приликом је долазило до пушкарања.

По издатој писменој заповести од стране штаба Р. да се предузме напад на целом фронту, све јединице приступају из-

вршењу задатака, и то: јединице 133. и 134. по завршеној ватреној припреми предузимају напад и успевају да у снажном налету потисну непријатеља у Поточане и да заузму прве зграде села у 23 часа. Међутим, непријатељ је јако утврђен у центру села, а нарочито код цркве и школе и својом јаком ватром задржава наше даље надирање. Истовремено и противник предузима противнапад и потискује наше јединице за 400 метара. Наше јединице врше противнапад и долазе поново до поменуте линије првих зграда с. Поточана, и тако је та линија положаја три пута прелазила из руке у руку, да би 22. овог месеца у 5 часова остала у нашим рукама.

Јединица 132. у 19.30 часова предузима напад припремљен јаком ватром. Под заштитом ове долази до јуришног одстојања (од првих ровова и утврђених зграда села Влашка Мала). По завршеној припреми јуриша, предузима јуриш и успева да у једном налету овлада овом линијом непријатељевих положаја. Непријатељ, сконцентрисан у своје изграђене бункере у унутрашњости села, ставља под убитачну ватру достигнуту линију, али две чете ове јединице успешно одолевају свим непријатељским ватреним препадима, задржавају се на овој линији до 4.30 часова 22. априла. Уколико се раздањивало, непријатељске ватра је била све ефикаснија, јер је од бункера до достигнуте линије брисани простор, те ова јединица није могла да одоли бројној и ватреној надмоћности непријатеља, већ се повукла у 5 часова 22. овог месеца на положај код Тетина. Одмах затим наша јединица предузима противнапад и продире до јужног дела с. Влашка Мала!³⁰⁷⁾

Током дејства штаб 19. бригаде био је подељен у два дела, на ужи, оперативни и шири део. У оперативном делу налазио се командант бригаде, заједно са начелником штаба и помоћником комесара бригаде. Тај део штаба стално се кретао и налазио непосредно уз батаљоне, ради командовања и руковођења борбеним дејствима. Шири део штаба налазио се у Оцацима.

По завршеној борби, распоред јединица 19. бригаде био је следећи: 2. батаљон налазио се на положају јужно од села Влашка Мала, на коме се утврдио; 3. и 4. батаљон у првим кућама села Поточани, а штаб 19. бригаде о Оцаку.

Задатак није извршен и поред залагања бораца јер се бројчано јачи непријатељ бранио из одлично утврђених положаја. У борби је погинуло 8 бораца, а 15 је било рањено, међу

³⁰⁷⁾ Оп. цит. операцијски дневник 19. бригаде; извештај за 21. април 1945.

којима и комесар 1. чете 3 батаљона Сима Андрић; водник 1. чете 4. батаљона Војислав Димитријевић и десетар 2. чете 2. батаљона Кузман Јешић. На супротној страни било је 27 мртвих непријатељевих војника и преко 30 рањених.

У току дана нашим јединицама предало се 100 четника, који су са собом донели 3 стројнице 3 пиштоља, 96 пушака, 300 ручних бомби и преко 5.000 метака.³⁰⁸

Двадесет и другог априла непријатељ се и даље налазио у својим упориштима у Влашкој Мали и селу Поточани, што је условило да се и батаљони 19. бригаде утврде на достигнутим положајима. У току дана није било борби, али су обе стране слале извиђачке патроле.

»Код Поточана је било тврдо: у току једног преподнева три пута смо јуришали и тек у трећем нападу успели да узмемо део села. Усташе изврше контранапад и опколе нашу 3. чету. Један усташа ме узме на мету, али метак погоди пушку, која ми експлодира.

Командант 3. батаљона Степа нареди да 1. и 2. чета одмах крену у пробој, а мене и још неколицину другова посла да се, под окриљем ноћи, привучемо до центра села, до школе и магацина. Водич нас поведе преко гробља.

Иза нас је ишла 2. чета, коју је предводио командир Бурдан. У том усташе почеше да испаљују ракете и да нас осветљавају. Командир моје, 1. чете, Петар Маричић посла ме у извидницу, да откријем тачно место и положај усташких минобацача. Кренем, а у рукама још увек држим само пушчану цев. Командир се насмеја, узме од једног болничара пушку, и још ми даде 30 метака, а њему утрапи цев. Пузао сам стотинак метара, али су се усташе биле повукле. Кренем и даље, кад испред мене бункер, из кога отпочеше да пуцају, учинило ми се, са три митраљеза.

Вратим се опрезно и кажем командиру да сам био испред бункера на око 20 метара, да је бункер веома велики, да има и на спрату отворе за гађање.

Мој сељак Момчило Јовановић ми рече да се чувам, и да од усташа који су у бункеру, али и од наших добровољаца, који су јуче ступили у бригаду. Многе сам упознао и видео да су добри борци, те рекох Момчилу да се вешто боре, али и да боље познају терен од нас, што нам користи.

У зору су нас усташе нападе, те одступисмо око 500 метара. У једном шумарку нас је било седморица. Маскирани,

308) Дописано руком у операцијском дневнику 19. бригаде; извештај за 22. април 1945.

чекали смо наређење да кренемо у напад. После три сата, нешто око 10. часова опазим како се група од 50 усташа креће ка положајима 18. бригаде. Али, неколико њих је носило беле мараме на врху пушке, а многи марамице везали око рукава. За овом групом, ишла је друга, па трећа. Ми виримо из нашег замаскираног удубљења и вајкамо се да ли да нас седморица изађемо и све их - заробимо. Али нас Момчило савјетује да сачекамо још мало, јер усташа има близу сто, а нас седморица.

Није прошло ни десетак минута, а усташе, пошто су пришле положајима 18. бригаде, отворе ватру на наше борце. А онда и ми опалисмо што смо могли жешће: када их нисмо заробили, бар да их побијемо, што се понашају кукавички».³⁰⁹

Двадесет и трећег априла непријатељ се и даље налазио у својим упориштима, али је добио и појачање, наоружано једним противтенковским и једним брзометним топом калибра 20 мм. У 17.00 часова командант бригаде је наредио прикупљање јединица ради напада правцем на положаје: лево од 4. батаљона - Јошава - Дреновац. Чета из састава 4. батаљона смењена је једним водом из аутоматичарске чете, док је други вод чете придодат 2. батаљону ради одржавања везе између положаја Влашка Мала и положаја код Балповца.

Непријатељ је у току дана извео два противнапада.

Први напад је предузео у 14.00 часова, када је успео да одбаци јединице 23. дивизије према левом крилу 19. бригаде, потом је покушао да збаци и 4. батаљон с његовог положаја. У томе није успео јер је дочекан јаком ватром из минобацача који су успели да упале два бункера и једну кућу у селу Поточани. У борби је лакше рањен само један борац 4. батаљона, док су губици код непријатеља били далеко већи: 10 убијених и 15 рањених.

Други напад непријатељ је извео у 18.00 часова, далеко јачим снагама него у првом покушају. Том приликом тукли су сви минобацачи и топови - противтенковски и брзометни »жишкавац«. Тај топ био је постављен на торњу цркве, одакле је због висине потпуно доминирао тереном. Противник је, међутим, дочекан снажном ватром, тако да ни тог пута није успео, па је био принуђен да се врати на полазне положаје.

Док су ту извођени неуспели покушаји, непријатељ ни код Влашке Мале није имао успеха. У једном јуришу, који је

³⁰⁹⁾ Из казивања Данила Милосављевића, борца 1. чете, 3. омладинског батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

одбијен, усташе су остале без 2 пушкомитраљеза, »шарца« и два коња.

У 04.30 часова 24. априла са непријатељских положаја огласила се и хаубица, мада се није могао утврдити тачан положај одакле туче. Напад непријатељске пешадије уследио је из Поточана, али је она дочекана јаком ватром 4. батаљона.

У 05.00 часова непријатељ се повукао на полазне положаје, а до 14.00 часова на том делу фронта било је спорадичног пушкарања.

У 14.30 часова штаб 19. бригаде наредио је 4. батаљону да предузме напад. Одмах по добијеном наређењу отворена је јака ватра минобацача на непријатељеве бункере и саобраћајнице, док су борци тукли непријатељске ровове. После остварене ватрене надмоћности 4. батаљон је кренуо у јуриш у 15.00 часова.

Због силине јуриша, у коме су борци комбиновали ватру и покрет, непријатељ је морао да попусти и извукао се из првих ровова, како би посео други ред. Тада је започела борба ручним бомбама, која је трајала до 17.00 часова.

За то време на положају 2. батаљона, који је држао положаје код Влашке Мале, владало је затишје. Шеснаеста муслиманска бригада 17. ударне дивизије сменила је са положаја 2. батаљон, будући да је она добила задатак да предузме напад. Напад је отпочео од села Поточани, а 16. муслиманска бригада успела је до 17.00 часова да дође до школе у Влашкој Мали.

У исто време 2. и 4. батаљон концентричним нападом ударили су на непријатељево упориште у Поточанима.

У исто време 2. и 4. батаљон концентричним нападом ударили су на непријатељево упориште у Поточанима.

»Први налет био је снажан и непријатељ је избачен из својих дотадашњих ровова. Но, како је непријатељ свој одбрамбени положај израдио и по дубини, тј. имао је велики број узастопно изграђених заклона повезаних саобраћајницама, то је исти под заштитом брзометног топа 'жишкавац, који је би постављен на торњу цркве, отпочео да одступа под борбом, користећи своје изграђене ровове све до краја села, када је у 19 часова читаво непријатељево упориште Поточани било у нашим рукама. Непријатељ је избачен из свог упоришта и одступао је у паничном бекству према Влашкој Мали. Наше јединице вршиле су гоњење непријатеља све до упоришта Влашка Мала, где су биле дочекане снажном ватром из наведеног упоришта и задржане.

Напад на Поточане наше јединице потпомагале су и јединице К,³¹⁰⁾ које су дејствовале са запада.

Јединица 133. до 10 часова била је на положају Нинош (к. 288), одакле је упутила једну чету ка Свилају, где долази у сукоб са непријатељем и после краће борбе, успева да непријатеља збаци из три реда ровова, када ее је вратила у састав своје јединице. У 10 часова јединица 133. враћа се у састав Р.³¹¹⁾ По заузећу Поточана, иста јединица прелази из с. Срнавe у Поточане, где поседа положаје, оријентисана према Влашкој Мали, док са мањим делом врши прикупљање ратног плена у с. Поточани!³¹²⁾

Борба је завршена у 19.30 часова. Батаљони су држали следеће положаје: 2. и 4. око Влашке Мале северозападно, западно и југозападно, док је 3. батаљон, као бригадна резерва, остао у селу Поточани.

Непријатељ је имао велике губитке: 125 мртвих,³¹³⁾ велики број рањених, а заробљено је 42 усташа. Списак ратног плена био је велики, са 56 ставки: од противтенковског топа до архиве. Из 19. бригаде погинуло је 14 борада, а рањено 56 другова, од којих командир 1. чете 4. батаљона, старији водник Божин Јовановић; командир 3. чете 4. батаљона Бранко Поповић; водник 3. чете 2. батаљона Степан Савић и десетар 3. чете 2. батаљона Драгослав Јовановић.

Највеће муке борцима је задавао троспратни бункер са 16 пушкарница на свакој страни. Дебљина зида износила је око 75 цм. Од њега до школе, у дужини око 60 метара, на западној страни све куће су биле преуређене у упоришта. Школа је била у облику ћириличног слова Г, с дужим краком према путу. Сви прозори у приземљу и на спратовима били су озидани у уске пушкарнице. Са јужне и југозападне стране налази се брисани простор дужине око 300 метара. Око бункера и школе постављена је бодљикава жица у неколико редова, а око сваког утврђења ископано је три реда ровова, који су међусобно и са зградама били повезани саобраћајницама.

»Наша чета, при успешном протеривању усташа из села Поточани, добила је задатак да нападне велики усташки бункер у селу Влашка Мала. Почетак напада је одређен за 11

³¹⁰⁾ 23. дивизија.

³¹¹⁾ 19. српска бригада.

³¹²⁾ Оп. цит. операцијски дневник 19. бригаде; извештај за 24. април 1945. године.

313) у операцијском дневнику тај број је руком преправљен на 167 погинула, (с напоменом: јављено телефоном), и 30 рањених; AVII, к. 1094. рег. бр. 19-2/2.

сати ноћу. Пре почетка напада командир је позвао војнике и упознао их са задатком.

Друг водник Живадин Обрадовић, упознао је свој вод о предстојећем нападу, са познатом му хладнокрвношћу и одлучношћу:

- Другови - говорио је те ноћи омладинац - водник Живадин. - Напред сам ја, па наши 'шарци', па ви. Ове ноћи упознаће усташе борце Југословенске армије!

Тачно у 11 сати дат је знак за напад. По глухој ноћи коју је, с времена на време, реметио понеки пуцањ, нечујно креће чета у стрелачком строју ка усташком бункеру. Дах застаје у грудима. Када ће нас непријатељ приметити и обасути ватром? Минути су вечност, а неизвесност кида нерве.

Као пантер, далеко испред свију, с времена на време, оцртавала се силуэта омладинца - водника Живадина. Одједном, осу се из бункера ураганска ватра из свег могућег оружја. Штектање митраљеца уз прасак бомби, чинило је ноћ језивом. Сваког тренутка вребала је смрт.

Стрељачки строј се заталаса, застаде и полеже. У том моменту проломи се, испред самог бункера, глас водника Живадина:

- Напред, другови, за Тита и нову Југославију!

Стрељачки стој се поново заталаса и као један појурише напред. Пред самим бункером легаше. Са штектањем митраљеца чуо се и прасак бомби, бачених на бункер.

Започе борба у којој борац заборавља себе.

Наједном, ватра се утиша и чух болан узвик:

- Рањен сам, другарице!

Другови га извукоше и ја познах водника Живадина. Превих, али је већ било касно - после десетак минута подлегао је ранама.^{314>}

Аутоматичарска чета 4. батаљона, 4. и 2. батаљон држали су положаје са три стране Влашке Мале, док је 3. батаљон у селу Поточани оријентисан према Дугим Њивама.

Двадесет и петог априла³¹⁵⁾ борба је започела у 22.00 часова, када је 4. батаљон извршио припрему ватре. Непријатељ

^{314>} Чланак »Светао пример«, аутора омладинке болничарке Миле Радуловић из 3. чете 2. батаљона 19. бригаде; лист »Борац« број 4, од 4. маја 1945. године Шк. 58, рег. бр. 11/4.

³¹⁵⁾ Тога дана је штаб 2. армије, која продужава енергичну офанзиву општим правцем ка северозападу, чистећи и ликвидирајући сва непријатељева упоришта на десној обали Саве, за дејства у долини реке Уне формирао Унску групу дивизија (45, 28. и 39. дивизија) и Карловачку групу дивизија (3, 4. и 10. дивизија); 23. дивизија је била у армијској резерви. Тада су се у долини Уне налазиле немачке 373. »Тигар«, 104. дивизија и 4. и 10. усташко-домобранска дивизија.

је одмах узвратио снажном ватром из хаубице. Пола часа касније наше јединице на левом крилу прешле су у јуриш, али је непријатељ извршио јак притисак по десном крилу, те их зауставио. У непријатељеве ровове упадали су борци који су јуришали на левом крилу и ту су се задржали.

»Усташе нападамо 'на бајонет; у ствари, ми немамо бајонете, већ их кундацима по главама. Опалим једног пљоштимице, а он се стровали, па му ноге одоше увис, а глава доле, на дну рова. Извучем енглеску ручну бомбу, 'кашикару', и људ-нем је право међу усташе десетак метара лево од мене.

Око мене сви вичу: 'Уррааа!' Сви смо упали у усташке ровове. Хватамо их за гуше...

Тако, до пред зору.

Усташе побегле из ровова, а ми мало предахнули. Само су патроле на опрезу!³¹⁶⁾

До 22.40 часова јачина ватре слаби, али пет минута касније 4. батаљон излази из непријатељевих ровова и напредује до првих утврђених ровова са југозападне стране Влашке Мале.

У исто време је и 2. батаљон успео да до 23.00 часова допре до јуришног одстојања од првих ровова и кућа на западној и северозападној страни, а десетак минута касније прелази у јуриш, успевајући да заузме прве ровове и куће упоришта.

Тада су усташе покушале да изврше јуриш на 4. батаљон, али је напад одбијен и у 24.00 часа борци 4. батаљона надиру и долазе скоро на 20 метара испред бункера. Први редови бораца били су одмах засипани ручним бомбама, тако да је наређено да се 4. батаљон повуче ван домета непријатељевих ручних бомби. То привремено повлачење непријатељ је одмах искористио, те је предузео напад и успео да потисне делове 4. батаљона, који су допрли непосредно до бункера и упали у прве ровове.

»У први мрак напали смо бункере бомбама и упали у њихове прве ровове. Усташе наваљују, има их много више него нас, али ми не одступамо.

Пет пута смо нападали на усташке положаје, али смо сваки пут били одбијени...

У једном јуришу погинула су два брата Адамовић, Вићентије и Никола. Сви смо их у чети волели. Били су храбри, мла-

³¹⁶⁾ Из казивања Живана Милановића, борца 2. чете 2. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

³¹⁷⁾ Из казивања Никодија Димитријевића, борца 3. чете 2. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

Од 00.30 до 04.30 часова трајала је веома жестока борба на целом фронту. После јуриша на десном крилу, непријатељ је покушавао да нападне и лево крило, али није успео и у 04.30 часова, када је борба престала, 4. и 3. батаљон били су на заузетим положајима, док је 2. батаљон морао да се повуче, будући да су попустили борбени редови 23. дивизије.

Борци те дивизије и 4. батаљона налазили су се заједно у првим редовима и кућама са три стране Влашке Мале - западне, северозападне и југозападне.

Иако је постављени задатак извршен, циљ није у потпуности остварен, будући да није ликвидирано непријатељево упориште, мада су освојени први ровови и утврђене куће. Непријатељ је имао 50 убијених и велики број рањених и заробљених, а из 4. и 2. батаљона погинула су 4 борца, а 20 је било рањено. Међу њима су били и командир дисциплинске чете Милутин Милутиновић и водни делегат 3. чете 4. батаљона Душан Игњатовић.

»Налазили смо се на око 200 метара од усташких положаја, када су кроз наше редове прошла бомбашка одељења дисциплинске чете наше бригаде. Убрзо смо чули прасак и јаук усташа.

Онда је дошао ред на нас, на нашу 1. и 2. чету 3. батаљона. Командир 1. чете Петар Маричић поравна и борце 2. чете са нама и први, с водником Живадином и једним десетаром крену напред.

Настаде пакао... Пуцало се два - три сата, а тада међу борцима проструји: - Нема нам командира!

У зору нам наредише да се повучемо, али водник Живадин, десетар и ја кренемо да тражимо командира. - Зар да га оставимо њима! - мислили смо у себи.

Пузали смо напред и на 3 метара од усташких ровова наиђемо на нашег командира; рањен, лежи без свести. Далеко лево и десно од нае усташе устају из ровова и потискују наше. Нас тројица вучемо командира до једног врбака и ту га предамо болничарима».³¹⁸

Двадесет и шестог априла није било борби, па су се 2. и 4. батаљон утврђивали и упућивали патроле. Тек око 21.00 часова отпочели су нови окршаји. Тада су све јединице предузеле напад на усташко упориште у Влашкој Мали. Непријатељ је стално појачавао ватру, будући да су налети наших једини-

³¹⁸> Из казивања Данила Милосављевића, борца 1. чете 3. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

ца били све јачи. Како је ноћ била светла, непријатељ је могао да осматра надирање 19. бригаде и ефикасно туче испред својих ровова и из бункера и кућа упоришта.

У 22.00 часова деено крило је силно напредовало и дошло до јуришног одстојања од првих непријатељевих ровова. Један сат касније, у 23.00 часова, 4. батаљон се са северозападне стране приближио до јуришног положаја од ровова испред школе, а у 24.00 часова рововима приближио им се и 2. батаљон. Непријатељска ватра достигла је кулминацију, али су 4. и 2. батаљон успели да се задрже на достигнутом положајима.

Двадесет и седмог априла у 00.45 часова све јединице 19. бригаде прешле су у јуриш. Премда је непријатељева ватра и даље била јака, посебно из бункера, наше јединице су успева-ле да протерају непријатеља из првих редова и кућа.

»У 1.15 часова непријатељ предузима противнапад. Овај напад је одбијен нашом снажном ватром. Након овог на целом фронту влада привремено затишје.

У 1.55 часова јединица 133. врши јуриш према бункеру, али дочекана јаком ватром непријатеља повраћена је на свој јуришни положај.

У 2 часа непријатељ врши страховити притисак ватром на јединицу 134. Ова ватра трајала је пуних 10 минута. У 2.15 часова јединица 134. предузима јуриш, али и она дочекана јаком ватром, приморана је да се врати на свој полазни положај. У исто време и јединица 132. предузима напад, али ни њој не полази за руком да убади бомбе у школу, већ под притиском непријатељске ватре повлачи се на свој полазни положај.

У 3 часа по издатом наређењу, све јединице поново предузимају јуриш, али и овога пута - под притиском јаке непријатељске ватре - повраћају се на своје полазне положаје. У овом јуришу употребљене су искључиво ручне бомбе.

До 4.10 часова извршена су још два јуриша на целом фронту, али ниједан од ових није успео.

У 4.10 часова непријатељ врши снажан противнапад на јединицу 134. али иста успева да својом ватром непријатеља одбије и баца на његове полазне положаје.

До 4.30 часова десно крило јединице 133. у току ноћи исувише се експонирало напред, а у односу на лево крило 16. муслиманске бригаде која није могла у току ноћи да крене напред. Ради тога се десно крило морало повући нешто уназад.

После овог времена на целом фронту ватрена делатност, кад у мањем, кад у већем обиму, трајала је све до 7.15 часова,

када непријатељ успева да потисне лево крило 16. муслиманске бригаде, те ово повлачи и одступање наше јединице 133. У овом времену командант 19. бригаде одлази хитно у јединице 133. У овом времену командант 19. бригаде одлази хитно у јединицу 133. и исту задржава, а потом наређује и противнапад. Овим успева да непријатеља задржи и поврати назад на његове полазне положаје.

У овој акцији видну улогу је одиграла и противтенковска чета Р, која је својим дејством, а уз припомоћ јединице 133. успела да непријатеља задржи, а потом предузела гоњење».³¹⁹

Противтенковска чета 19. бригаде дејствовала је брзом паљбом из противтенковских пушака калибра 12,7 мм. Налазила се под непосредном командом команданта бригаде.

Борци те чете посебно су се истакли приликом примопредаје положаја од стране бораца 19. бригаде борцима 16. муслиманске бригаде. Том приликом тешко је рањен командант 16. муслиманске бригаде Спасо Мичић и за његово спасавање велику улогу је имала управо противтенковска чета 19. српске бригаде.

Борба је завршена у 08.00 часова 28. априла. Сва три батаљона 19. бригаде одржала су прве редове ровова и куће с јужне, западне и северозападне стране усташког упоришта. Непријатељ је имао доста губитака: 22 мртва и 43 рањена.

Али и губици бригаде били су велики: 14 погинулих, 55 рањених и 7 контузованих. Међу погинулима је било 5 руководилаца: заменик командира 3. чете 2. батаљона; командир 1. чете 4. батаљона Петар Маричић; политички комесар и водник 3. чете 2. батаљона. Међу рањеним је 7 руководилаца: помоћник политичког комесара 2. чете 4. батаљона Лубо Кристић; комесар 1. чете 4. батаљона Војислав Николићвд; водник 2. чете 4. батаљона Рајко Борђевић; водни делегат 2. чете 4. батаљона Радослав Драговић; командир 2. чете 4. батаљона Бошко Цветковић; десетар 2. чете 4. батаљона Душан Фулкановић и десетар 1. чете 3. батаљона Миодраг Илић.

Командант бригаде је 24/25. априла телефоном обавестио команданта 25. дивизије, друга Танацковића, да се усташки бункери не могу заузети нити освојити лаким пешадијским наоружањем и затражио од команданта дивизије да му пошаље дивизијску батерију топова ЗИС 76 мм. Командант дивизије је одговорио да 19. бригада врши јурише на усташке

Оп. цит. операцијски дневник 19. српске бригаде; извештај за 27. април ... 1945.

бункере, а да ће их дивизијска батерија подржати са положаја 18. бригаде.

Међутим, усташе су својим лукавим испадима са белим марамима упале у положаје једног дела 18. бригаде и заробиле, поред осталог, и ту батерију.

Командант дивизије поново 26/27. априла телефоном наређује команданту бригаде да у току ноћи на чело бригаде јуришима на бункере усташа обавезно поврати батерију топова, те да командант бригаде свака два сата телефоном јавља резултате команданту дивизије,

Курир телефониста донео је линију у прве куће села Поточана, тј. на удаљеност, од око 200-400 метара од непријатеља.

Јуриши су отпочели. Пошто је командант бригаде био у непосредним борбеним редовима, а највише код 4. батаљона, није се могао јављати свака два сата.

Пред зору, поред изузетних напора у јуришу и сопствених великих губитака, командант 25. дивизије телефоном, наређује да командант бригаде дође на телефон. Командант бригаде је преко курира одговорио да се по његовом наређењу налази на положају. То се поновило 2-3 пута, јер је командант бригаде поручио команданту дивизије да дође на положај, у непосредне борбене редове.

После сванућа командант и комесар 25. дивизије дошли су на положај, где је могло доћи и до непријатних сцена, које су избегнуте захваљујући смирености и разумевању комесара дивизије Милојице Пантелића.

О исходу борбе је речено:

»С обзиром на бројну јачину, наоружање и морал непријатеља и његово упориште, задатак се није могао извршити, иако су јединице дале све од себе!«³²⁰⁾

У 21.00 часова 28. априла непријатељ предузима поновни напад на целом фронту, али га наше јединице дочекују спремно и враћају на полазни положај. У ноћи 28/29. априла владало је затишје, до 03.00 часова када је непријатељ напао на 4. батаљон, а нешто касније напад је проширио и на 3. Борба је била врло жестока, премда је трајала само 20 минута, после чега је непријатељ одбијен. Од наших бораца лакше је рањен само један, док је непријатељ имао 7 мртвих и 20 рањених.

Те ноћи су бригаде 25. српске дивизије замењене на положају јединицама 27. босанске дивизије. Деветнаеста бригада

^ И б и д .

је предала положаје 28/29. априла 16. муслиманској бригади и током покрета ка Дервенти претрпела је непријатељев напад, који је одбила.³²¹⁾

О борбама 19. српске бригаде у троуглу река Саве и Босне и планине Вучјак, сажето је записано:

»19. бригада прелаз преко р. Босне извршила је са извесним закашњењем због техничких недостатака код средстава за пребацивање.

Одмах по преласку реке Босне, у свом наступању, наишла је на непријатељске утврђене положаје на линији: Добор Кула - к. 214. По извршеном извићању, предузет је енергичан напад на поменуте положаје, који су после трочасовне борбе заузети. У свом даљем наступању, ова јединица је наишла на низ непријатељских упоришта као: с. Јакеш, Печник, Оцак, Свилај, Поточани, Балеговац до Влашке Мале. У свим овим упориштима непријатељ је израдио јаке бункере и удесио села за одбрану, из којих је давао огорчени отпор, али правилном проценом ситуације и умешним руковођењем јединица од стране штаба бригаде и руководиоца осталих јединица, као и одлучним, храбрим и полетним држањем бораца у овим борбама, ова јединица је успела да ликвидира сва ова упоришта и да у свом надирању доспе до самих урврђења у с. Влашка Мала. У овим борбама, снажним ударцима непријатељу су нанесени велики губици у људству и материјалу, тако да су јединице ове бригаде избациле из строја преко 2.000 непријатељских војника.

За показани успех у осмодневним непрекидним даноноћним борбама, предлажемо да се ова јединица похвали од стране штаба армије«.³²²⁾

КРОЗ ПОТКОЗАРЈЕ И ПРЕКО ЗРИНСКЕ ГОРЕ

(29. април - 8. мај 1945)

Батаљони 19. бригаде стигли су у Дервенту 29. априла до 11.00 часова. У наредних седам часова борцима је дат одмор да би осушили одела, јер су током марша претрпели изненад-

³²¹⁾ До разбијања и уништавања усташких војних групадија на просторији Нови Град - Влашка Мала - Оцак - Мрка Ада - Балеговац - Дубица - Пруд, тј. између ушћа Босне у Саву, где се налазила 6. усташка бојна и остаци 12. усташког здруга и других усташких јединица, укупне јачине око 4.000 војника, дошло је у времену између 16. и 25. маја 1945. Ангажованим јединицама 3. корпуса ЈА велики допринос је пружио Ваздухопловство ЈА.

³²²⁾ Из оп. цит. књиге М. Пантелића, стр. 237-238.

но и јако невреме. Слободно време се искористило и за чишћење оружја. Навече је културно-уметничка екипа штаба 25. дивизије борцима приредила веома успелу приредбу.

У време док су 19, 16. и 18. бригада водиле жестоку борбу у Влашкој Мали и маршевале ка Дервенти, штаб 2. армије је издао наређење за извођење карловачке операције.^{323†}

Тридесетог априла, у 06.00 часова, по наређењу штаба 25. дивизије, 19. бригада је поново кренула на марш, правцем ка Прњавору, у који је стигла истог дана око 16.30 часова. Одмах по доласку извршен је распоред и размештај јединица.

У 18.00 часова у граду је приређена бакљада поводом 1. маја - Међународног празника рада. Због припрема за извршавање следећих задатака у свечаној манифестацији су учествовали сви чланови штаба 19. бригаде, а из батаљона-делегације. По завршетку бакљаде у граду је, на главној пијаци, одржана и приредба за грађанство.

У зору 1. маја, у 06.00 часова, 19. бригада је поново кренула на марш правцем за село Клашницу, у које је стигла истог дана око 16.30 часова.

Заједно са 19. бригадом маршевала је и противавионска митраљеска чета 25. дивизије. Са бригадом су се кретали и медицинско-санитетски батаљон и сви приштапски делови штаба 25. дивизије.

То је било маршевање кроз ослобођену територију, али се 19. бригада и даље придржавала војничког реда, истурала претходнице и друга обезбеђења. Командант бригаде и чланови штаба водили су бригу о маршевској дисциплини, прелазећи марш-руту од 40 км за мање од 12 часова.

У исто време предузете су и све политичке припреме маршевања, у којима су окосницу чиниле две ствари: допринос бораца 19. бригаде завршним операцијама за ослобођење земље и даље ширење братства и јединства.

Војне припреме маршевања обухватале су преглед спремности и растерећивање непотребних ствари. Било је строго регулисано да коморе превозе само наменски материјал:

»Сваки борац који има чутурицу мора иету напунити водом, која ће му служити за време покрета. Настојати обавезно да се набави лој и да сваки борац пре покрета подмаже своје чарапе или обојке. Уколико је могуће, а то настојати обавез-

³²³> Зборник НОР, том XI, кн>. 2, док. 69, 72, 73, 96, 103, 106, 107. и 111. Карловачка операција је изведена у времену од 30. априла до 7. маја 1934. † Њој су ангажоване јединице 2. југословенске армије разбиле немачке и усташко-домобранске јединице, ослободиле Карловац и околину.

но, треба спремити јединицама суву храну и исту лепо савити у чисту хартију. Храну резервну, односно суву, могу борци употребљавати само када се да време ручку или вечери. Када јединица заноћи, онда људима скувати и топлу храну!³²⁴⁾

По преласку реке Врбас јединице су запоселе размештај у селима Клашница и Лакташи, после чега је дат одмор ради сређивања опреме, али и ради припреме за даљи форсирани покрет.

»У одсјају поподнева, овог пролећног дана, назирем модрило планине Козара. То је та, легендарна Козара, која је изнедрила толико хероја. О којој смо и ми, у Србији, певали песме: 'Ој, Козаро, шири своје гране / Сачувај нам младе партизане / Колико је у Козари листа / Толико је младих комуниста...'

Пева ми душа о Козари, али мислим на мој Стиг.

Пролазимо кроз села. Нигде читаве куће. Све порушено. Овде су тутњеле офанзиве...

Природа се буди, а нашу чету прати цвркулт птица из гајева. Травнати теписи, као да су виле загоркиње разастреле зелени ћилим, од моје Млаве, доведе, до Врбаса.

Прате нас згаришта, али крај многих кућа још увек штрче само димњаци. Они су одолели свим офанзивама. На изласку из једног села стоји жена. Најмање дете држи у рукама, а два, старија, машу нам:

- Живели партизани! - вичу, док колона пролази.

Ми, млаћи, машемо им весело, али наши старији другови, који су код кућа оставили жене и децу, хтели би да у њиховим очима виде очи својих најдражих.

Деца су гола, боса, само најмање има неке чарапице.

Мени је моја мајка, када сам полазио у војску, у рат, дала један мали ћилим, да ми служи као покривач. Била је то најдража ствар коју је, као девојачку спрем, донела када се удала. Пружам јој ћилим. Жена одбија, каже да ће ми још требати, али онај најстарији узима, гледа шаре на њему.

Наш интендант такође застаје и даје деци шећер. Још један друг је ту, узима из торбе мањерку, пуну белог брашна...

Чак се нашла и једна оловка. И парче папира.

Марширамо даље. Козара нас прати на хоризонту, и као да и она иде с нама. Лепа планина, као наше плаве Хомољс-

³²⁴> Из заповести за марш штаба 25. дивизије од 28. априла 1945; AVII к. 1090, рег. бр. 56-1/2.

325) из казивања Властимира Стојковића, борца 1. чете 2. батаљона 19. бригаде и касније, борца пратеће чете штаба 25. дивизије; изјава код аутора.

У зору 2. маја настављен је марш за Босанску Градишту. По доласку у Градишку јединицама је наређено да одмах наставе покрет усиљеним маршем до села Ораховине, где су стигли у 22.30 часова.

Поједини борци, нарочито они који су дошли из болница или су имали лакше ране а нису хтели да оду из бригаде, нису могли да поднесу све тегобе напорног марша. То се одразило на маршевску дисциплину, појединци су заостајали за колонама, а неки су били и психички исцрпљени и једва су дочекали крај маршевања.

Измена наређења, да се продужи за Ораховину и настави увељеним маршем уследила је због војно-политичке ситуације. Наиме, 1. маја јединице 2. армије и даље су водиле огорчене борбе у карловачкој операцији. У међуречју Коране и Межнице дејствовала је 4. дивизија; 39. дивизија водила је борбу на простору Босанског Новог и Босанске Костајнице, а 34. дивизија се припремала да избије на просторију Озаљ - Покупље.

Трећег маја борци су предахнули у Ораховини, али је већ у 11.00 часова наређен покрет за Босанску Дубицу.

На марш за Босанску Дубицу кренуло се идућег дана, 4. маја у 08.00 часова. Борци су били одморни и у савршеном реду су пристигли у Дубицу, али је после краћег одмора, маршевања и форсирања Уне, настављено до села Бачани, у које су стигли до 17.00 часова. Одмах су одржане краће конференције на којима су борцима указивани недостаци током покрета.

Петог маја, који је освануо сунчан после неколико узастопних кишних дана, покрет је настављен до села Мечени. Маршевало се непрекидно пуних 11 часова.

У то време везисти су повремено имали проблема са одржавањем веза. Одсек за везе и јединице везе у бригади управо су добили акумулаторе за напајање радио-станица.

»Док смо маршевали нисмо постављали линије. Намотаје смо превозили у комори и, чинило се, да нам овај покрет прија...

Маршујем, а мислим на протекле борбе... Најтеже нам је било када наши наступају, а ми тада километрима извлачимо линије под кишом куршума, као код Влашке Мале. Или код Оцака, када смо постављали линије у дужини од 60 км, од Штаба дивизије до наших батаљона. За време најжешћих борби код Поточана користимо сталну ТТ линију поред друма,

оспособљавамо је за везу, мада су усташе стално кидале те линије. Командир техничке чете, којој припада наш вод везе, одмах шаље Петра Голубовића, неког Радисава и мане да успоставимо курирску везу са штабом. Носили смо и пошту. Успут залутамо, али налетимо на усташу, који се пресвукао. Био нам је сумњив, али га узмемо за водича. Као заробљеника, наравно. Предамо пошту, а усташу друговима из чете ОЗН-е.

Корачам, а успомене навиру... ³²⁶

Поред бораца, махом реконвалесценти, марш је исцрпио и коње бојне коморе 19. бригаде, тако да је бригадни ветеринарски референт Луба Димитријевић у армијску марвену болницу на лечење слао и оболеле коње.

Комора 19. бригаде била је подељена на бојну и трупну. Због форсираног марша извршене су и припреме комора. Сваком воду за везу и стрељачком батаљону била је потребна по једна телефонска двоколица, воду противтенковских пушака једнопрежна кола, а чети минобацача за сваки вод троје једнопрежних кола. За санитарски вод била је предвиђена санитарска двоколица. У бојној комори батаљона биле су три муниционе двопрежне запреге, а у економату батаљона, односно у трупној комори, две двопрежне покретне кухиње пешадијско-артиљеријског типа. Транспортна чета бригаде је, у ствари, имала 21 двопрежна кола, а сваки економат чете једну двопрежну кухињу коњичког типа.

После извршеног формирања комора, у 2. батаљону је установљено да недостаје једна телефонска двоколица у воду за везу, у чети бацача 6 једнопрежних кола (уместо којих је коришћено 16 товарних коња), и у противтенковском воду једна једнопрежна кола. У 3. батаљону ситуација је била слична: чети бацача недостајало је 6 једнопрежних кола (уместо којих је бацаче носило 12 товарних коња), док противтенковски вод није имао ниједна кола. И у 4. батаљону је недостајало доста тога: један товарни коњ у противтенковском воду коришћен је уместо једних једнопрежних кола, 11 товарних коња замењивало је недостајућих 6 једнопрежних кола у чети бацача, а ни санитарски ни вод за везу нису имали одговарајуће двоколице, него су уместо њих користили товарне коње.

Санитарска чета није имала ни апотекарску двоколицу, нити троја санитарска кола. Ветеринарска амбуланта није имала једнопрежна кола, а највише возила недостајало је тран-

³²⁶ Из казивања Живорада Костића, телефонисте-линијаша вода за везу штаба 19. бригаде; изјава код аутора.

спортној чети, која се по формацији састојала из два дела, једног вода и групе од 21 двопрежних кола, и из економата чете, који је требало да има покретну кухињу коњичког типа.

И поред толиког броја недостајућих возила, транспортна чета је имала вишак од 10 двопрежних кола, која нису била потпуно исправна. Сва возила су у неколико дана маршевања превозила материјал и храну комплетне бригаде.

Шестог маја у 06.00 часова све јединице 19. бригаде, приштапски делови и медико-санитетски батаљон наставили су марш из села Мечечени за Глину. Одмах по пристизању штаба наређено је да се борци разместе у селу Видушевац. Тада је под команду штаба 19. бригаде стављен и инжињеријски батаљон 25. дивизије.

Због развоја ситуације, штаб 25. дивизије наредио је у 09.45 да 19, 16. и 18. бригада што пре избију на Купу, код села Ласиње. У то време јединице ЈА су већ овладале обема обалама Купе и наставиле успешно извођење нападне операције према северозападу. Петриња и Сисак су били ослобођени, тако да су јединице ЈА продужиле да напредују, угрожавајући комуникацију Карловац - Загреб и сам Загреб.

С обзиром на развој догађаја, 25. дивизија је добила задатак да што пре форсира Купу и настави покрет ка северозападу, како би очистила терен западно од Загреба, оријентишући се према комуникацији Ново Место - Љубљапа.

За 19. бригаду задатак је гласио:

»Р. 7. ов.м. тачно у 6 часова извршиће покрет са просторије Видушевац и кренути правцем: с. Видушевац - Г. Селоквац - Пауновац - Старо Гробље - Ау^{го} Село - Ласиње.

Овим правцем кретаће се пешадија и товарни коњи, а колску комору упутити правцем Видушевац - Батничко Поље - Прњавор - Жуте Локве - Козарац - Старо Гробље - Дуго Поље - Ласиња. У с. Ласиња бригада ће се задржати, где ће добити даљи задатак. Овај марш износи 35 км. Штаб бригаде нека форсира покрет тако да најкасније 7. ов. м. до 18. часова избије у Ласињу!³²⁷⁾

Инжињеријски батаљон кретао се на зачељу 19. бригаде, док је противтенковска чета 25. дивизије била у саставу 16. бригаде, а чета везе у 18. бригади.

Борцима 19. бригаде предстојао је још један марш. Терен којим су се кретали усиљеним маршем већ је био ослобођен,

³²⁷⁾ Из заповести за марш штаба 25. дивизије потчињеним бригадама од 6. маја 1945; AVII, к. 1090, рег. бр. 58-1/2.

те су политички комесари скренули пажњу борцима на правилан однос према народу и народноослободилачкој власти.

»Ни ми, ни Армија немамо секције, зато нека штабови од села до села узимају водиче. Чим карте добијемо доставиће се бригаама!«³²⁸

Евиденција бројног стања била је посебно важна, будући да је у 19. бригади, као и у осталим јединицама, долазило до великих промена. Део бораца и руководилаца је погинуо, а један део налазио се на лечењу у болницама. Део реконвалесцената је задржан, или послат на терен. Известан број руководилаца 19. бригаде упућен је на старешинске дужности у друге јединице, као што је и већи број бораца, после завршених специјалних курсева, био прекомандован. У 19. бригаду је дошло и много нових бораца, међу којима су били добровољци са терена или припадници четничких и домобранских јединица који су добровољно ступили у ЈА и 16 црвеноармејаца.

У зору седмог априла 19. бригада је заједно са медико-санитетским и инжињеријским батаљоном кренула даље. Марш је трајао од 06.00 часова до 19.00 часова, када су пристигли и разместили се у селу Ласиња.

Прелаз преко Купе извршен је 8. маја у 04.00 часова и по преласку бригада је наставила до села Писаровина. Како је на том терену било и других јединица, бригада се разместила по ливадама, све до 13.00 часова када је наређен покрет за село Старјак, у које су стигли у 16.00 часова.

Тога дана је штаб 25. српске дивизије издао наређење 19. бригади да непријатеља гони правцем Загреб - Самобор и да ослободи Самобор.

»Милан Узелац, наш водник вода 3. чете 1. батаљона, Крајишник из Босне, с нама је кренуо у рат, из Божевца, када и ми. Био је врло храбар. Налазимо се на коти 495. и наш батаљон држи положаје на Вјенчацу. Када је командант нашег батаљона, капетан Најдан Динић Сима, 8. фебруара 1945. повео борце у напад, водник Узелац први креће испред групе бомбаша. Ми борци, гледамо наше бомбаше, а посебно водника Узелца који је три пута ишао до немачких ровова и сваки пут носио по десет бомби.

Бацио је 30 бомби и направлио праву кланицу међу Немцима.

Тада сам први пут чуо како немачки војници јаучу.

328) Ибид.

Тридесета бомба није експлодирала и један немачки војник је успео да је баци назад. Бомба експлодира крај саме дивље крушке, иза које сам био на положају. Управо сам мислио о Узелцу, страховао сваки пут када је пузао до немачких ровова и радовао се што га ниједан метак не погађа, када ме експлозија бомбе тако јако контузовала, да сам се освестио тек после неколико часова.

Допузао сам до наших и упитих првог борца:

- Где је водник Узелац? Да ли је жив?

- Ко ме то тражи? - чух његов весели глас!³²⁹⁾

»Наша чета се налази на Бумбаровом брду, али нас Немци потискују. Командир наше 3. чете 3. батаљона, поручник Стево Владушић допуза до нас и каже:

- Не бојте се, другови! Кад' викнем јуриш, сви за мном!

Ми се окупљамо око њега, а његов поглед нас храбри. У том зачујемо његово: - Јуриш, другови! Он први потрча, а ми једва да га стигнемо!³³⁰⁾

»Налазимо се на Бевању, снег пада, а Немци у белим камуфлажним униформама, јуре на скијама. Неки наши другови борци, иако залегли у снегу, подигли главе и збуњено гледају како немачки војници јуре крај нас.

Неки се и уплашили, па почели да беже, посрћући по снегу.

Недалеко од мене је Никола Челар, командант 3. батаљона. Он стоји иза једне букве и хладнокрвно скида једног по једног Немца. Гађа најближе, али и оне који нишане у наше борце³³¹⁾.

»У рат сам понео већину мојих књига са студија медицине. Знао сам, требаће ми. После сваког марша, док моји другови уморни од пешачења тврдо спавају, ја сам прелиставао странице.

Први пут сам озбиљније интервенисао после страшне немачке артиљеријске ватре по нашим положајима. Било је то 18. новембра 1944. у селу Бресни, између Ушћа и Краљева.

Превио сам више од 120 рањеника на самом положају. Гранате падају, а ја - превијам. Све је у мени било умртвљено од умора и језе. Било је страшно, издржао сам, јер су ме бодриле

³²⁹⁾ Из сећања Живадина Лазића, борца 3. чете 1. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

³³⁰⁾ Из сећања Жике Радосављевића, економа 3. чете 3. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

³³¹⁾ Из сећања Чедомира Пауновића, шефа бригадног превијалишта 19. српске бригаде; изјава код аутора.

очи бораца који су од мене очекивали помоћ. То су били моји другови, с њима сам се веселио и јуришао, делио цигарете, и тешио их.

Јер, сваку рану мога рањеника одболовао сам с њим.

И ми, из санитета, с борцима смо маршевали и певали. И сада су ми у сећању рефрени стихова који су нам уливали снагу, док смо пролазили кроз села и певали. То су: 'Збогом оче, збогом мајко / збогом мила сестрице, / ја одлазим у бој љути / где се гине, где се мре... Или: 'Јаој стено, тврда ли си / и камену хладан ли си, / Јаој зимо хладна ли си јаој мразу оштар ли си'... «³³²⁾

ПОСЛЕДЊИ БОЈ У САМОБОРУ

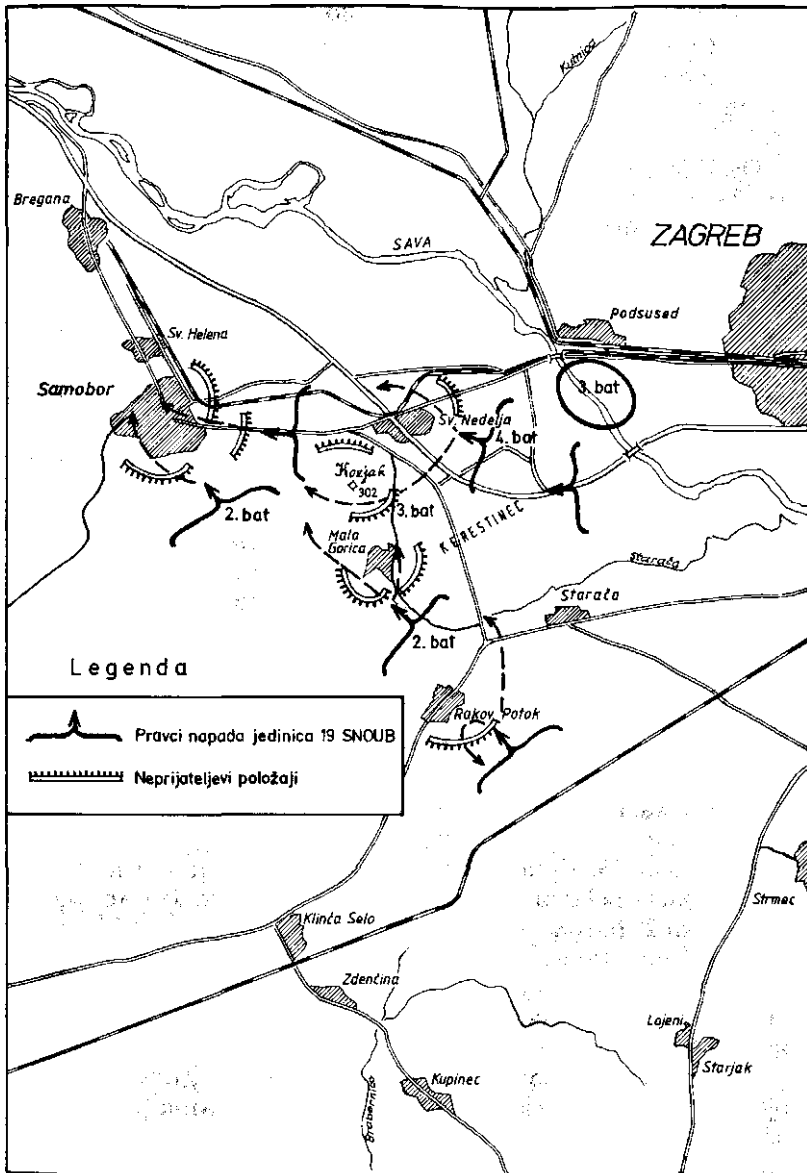
(8 - 15. мај 1945)

Осмог маја један део немачких и усташких јединица повукао се из Загреба према Самобору. На просторији Клинча Село - Зденчина налазило се око 2.000 непријатељевих војника 7. СС »Принц Еуген« дивизије. Поред њих ту су се налазиле и усташке јединице³³³⁾ које су имале задатак да задрже снаге Југословенске армије док се немачке јединице не пребаце на леву обалу Саве код Загреба, а потом да се повуку ка Словенији.

Двадесет и пета дивизија добила је задатак да одмах настави гоњење ка Самобору, општим правцем комуникације Загреб - Самобор. За тај задатак 16. бригади је наређено да терен чисти правцем Блато - Лучко - Ракитје - Орајше, да код Орашја пресеке пругу Загреб - Ново Место и настави ка Самобору, обухватним маневром са североисточне стране. После пресецања пруге и пута Самобор - Подсусед - Загреб, ширила се у десну страну. У исто време 18. бригада наступала је општим правцем Голи Брег - Стувник - Обријеж - Керестинец - Брзеје - Козјак (к. 302) - Самобор, како би град напала с јужне стране.

³³²⁾ Из сећања Радивоја Раше Лазаревића, санитетског референта штаба 19. српске бригаде; изјава код аутора.

³³³⁾ у извештају Обавештајног центра 25. српске дивизије наводи се податак да су Загреб с јужне стране бранили и усташка 'Црна лешја' и 29. усташко-домобранска дивизија, која је у наоружању имала 6 хаубица, 15 брдских топова, 8 флакова, 18 тешких минобацача, 6 тешких митраљеза, 50-60 разних моторних возила и велики број колских запрега, укупно око 1.000 војника; АВП, к. 1091, рег. бр. 9/2.

За 19. бригаду задатак је гласио:

»Р. Са једним батаљоном одмах предузима гоњење непријатеља према Самобору општим правцем наступања Краљевац - Хорвти - Раков Поток - Горица - Козијак (к. 302) - Самобор.

Овај батаљон у лево тесно ће се повезивати³³⁴⁾ са јединицама 23. дивизије, које ће такође наступати правцем према Самобору општим правцем: Клинча Село - Самобор.

Тај батаљон у свом наступању не сме се исувише истурати, јер нам он осигурава целокупан леви бок.

Са остала два батаљона бригада ће бити у општој резерви и штитити артиљерију. До даљег наређења та два батаљона и артиљерија остаће у Старијаку и добро се осигуравати од Зденчине!³³⁵⁾

Штаб 25. дивизије одредио је да центар везе буде на Голлом Брегу, а медико-санитетски батаљон у Старјаку. Тога дана штаб 19. бригаде добио је и допис којим се траже подаци о броју телефонских централа у бригади, телефонских апарата, каблова, радио-станица и других средстава везе која се налазе у чети за везу или у водовима везе у батаљонима.

У зору 9. маја немачке и усташке јединице пред фронтом 19. бригаде држале су линију Керестинец - Раков Поток - Мала Горица. Штаб бригаде није располагао детаљнијим подацима о јачини, односно бројном стању непријатеља и његовом наоружању. Будући да је користио хаубице, аутоматско оружје и остала артиљеријско-минобачка средства, било је очигледно да располаже импресивним тешким наоружањем, које ће користити даноноћно.

Батаљони 19. бригаде тада су се налазили у дивизијској резерви, распоређени у селу Старјак - Лојани. После добијеног задатка 2. батаљон први је вршио покрет и у 01.00 часова креће ка Керестинцу; 4. батаљон у 07.00 часова врши покрет за село Старача, а 3. батаљон остаје у бригадној резерви и као заштита моторизоване артиљерије на комуникацији Старјак - Лојани.

Непријатељ је намеравао да пружи најодсуднију одбрану својих положаја, док је 19. бригада имала задатак да уз садејство осталих јединица, које су оперисале на том положају,

334) Део реченице под знаком дето, истакнуто у оригиналу.

335) Заповест штаба 25. дивизије потчињеним бригадама за гоњење непријатеља комуникацијом Загреб - Самобор; од 8. маја 1945; AVII, к. 1090, рег. бр. 59-1/2.

уништи или протера разбијеног непријатеља са наведених положаја.

У 07.00 часова 9. маја 2. батаљон је развио борбу према фабрици у Керестинцу, све до доласка јединица 23. дивизије,³³⁶⁾ када се по предаји положаја пребацио према селу Раков Поток, где је ступио у жестоку борбу са непријатељем. Упркос јаком и енергичном отпору непријатеља, притисак наших јединица био је веома снажан, тако да је непријатељ почео да одступа.

»Налазим се на положају стрељачке чете мог, 2. батаљона. Наши одмах прихватају борбу са усташама. Налазимо се подно Керестинца. Усташе одступају ка Самобору.

Гонимо их у стопу. Чујем стравични звук хаубице, но гранате нас пребацују.

Мој сељак Живорад из Божевца тешко је рањен. Командир ми наређује да га упртим на леђа и носим до превијалишта. Зашто ми наређује? И сам би га понео! Командир се окреће, као да ми каже да све то разуме, али ми понавља:

- Носи га у превијалиште, па за нама!

- Да ми је да видим Загреб! - мрмља Живорад кроз јауке.
- Никад га нисам видео! - прича даље.

Када сам га донео у превијалиште Живорад се онесвеситио, али ме болничарке утешише да ће све бити у реду.

- Само нек' види Загреб! - кажем им ја. - Обећао сам му, док сам га носио!³³⁷⁾

У 13.30 часова 4. батаљон је прешао у напад на међупротору јединица 23. дивизијеи 2. батаљона, те су сви предузели општи напад на непријатеља.

Пола сата касније непријатељ више није могао да издржи жесток притисак наших јединица и отпочео је да одступа под борбом.

Око 15.00 часова 2. батаљон заузео је село Раков Поток и вршио притисак на село Мала Горица, које је заузео после

336) Штаб 23. дивизије се критички осврће на садејство са 25. дивизијом: »Иако је имао наређење да све јединице пребади на нови правац, V (7. бригада 23. дивизије, п.а) није могао да изврши, јер смена од делова Е (25. дивизија, п.а) није била дошла, а наше јединице, које су биле на положајима у сталној борби са непријатељем те ове положаје нису смеле напустити, јер је постојала вероватноћа, да непријатељ има намеру избијања на саму реку Купу, и омета наше форсирање реке. После тога извршена је смена делова од делова Е у току прошле ноћи!« Из извештаја штаба 23. дивизије до 15. маја 1945. штабу 2. ЈА о петнаестодневним дејствима дивизије на правцу Костајница - Самобор - Брежиче; Зборник НОР, том XI, књ. 2, док. 104.

337) Из казивања Радмила Животића, курира штаба 2. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

врло кратке борбе. У исто време 4. батаљон заузео је село Мала Недеља - Калиновица, а 2. батаљон је гонио непријатеља у правцу Самобора. Делови 4. батаљона одмах су избили на Козјак (к. 302) и наставили да гоне непријатеља гробеном. Други део 4. батаљона, појачан ватром аутоматичарске чете, вршио је напад на село Света Недеља, с леве стране комуникације, те успео да, уз садејство осталих јединица, у 18.00 часова овлада њиме и свим положајима, односно гробенима, источно од самоборске котлине.

После тих успеха 19. бригада цео нападни талас кренуо је ка Самобору и пошто непријатељ није давао жешћи отпор из Самобора, командант 2. батаљона јавио је штабу 19. бригаде:

»Наша јединица 132. прва ушла са истока у Самобор у 19. часова!«³³⁸⁾

У време док се 19. бригада налазила у дивизијској резерви у селу Старјак, 16. бригада сменила је на положају делове 23. дивизије³³⁹⁾ и у рано јутро одбила први напад непријатеља код села Мраково. После жестоке борбе и одбацивања непријатеља, 16. бригада прешла је Саву и наставила да гони непријатеља кроз Загреб, у коме је наишла на јачи отпор код Мирогоја, северног дела града.

Осамнаеста бригада је, такође, остварила велике успехе, потискујући непријатеља до Саве.

»Били смо у заштити 18. бригаде, кад на наше положаје непријатељ отвори јаку ватру. Комесар Јова се договори са командиром моје чете, другом Матом да један вод одвоји, и пребаци на оближњи ћувик. Командир одвоји наш вод, а ми брзо појуримо.

Испред нас су били Немци, жестоко су се бранили. Ми кренемо у јуриш, и ту нам ранише једну другарицу и једног друга - Радмилу Николић, која је била болничарка 2. чете и Рајка Јелића, борца. Они су касније умрли.

Били смо, у ствари, далеко од нашег батаљона, те ухватим везу са 7. бригадом 23. дивизије, која је била на нашем левом

³³⁸⁾ Из операцијског дневника штаба 19. бригаде, извештај за 9. мај; оп. цит.
³³⁹⁾ За тачно време уласка у Самобор поједине јединице наводе различите податке. Тако у извештају 23. дивизије стоји да су јединице њене 9. бригаде »са осталим деловима ушле под борбом у 17.30 часова у варош Самобор«. За њену 14. бригаду такође се наводи: »Око 13.30 часова непријатељ је почео безглаво да бежи, остављајући за собом спрему и други ратни материјал у правцу Брежица, док су наше јединице ослободиле и ушле у варош Самобор! Оп. цит. извештај 23. дивизије.

крилу. Заједно са њима, скоро без борби, уђемо у Самобор».³⁴⁰⁾

У време када је 19. бригада водила жестоке борбе за ликвидирање непријатеља у Самобору и његовој котлини, 18. бригада је нападала општим правцем према Самобору:

»Приликом ових операција, на нашем левом крилу десило се нагомилавање трупа са деловима 23. дивизије!»³⁴¹⁾

Непосредно по завршеној борби, у 19.00 часова, распоред 19. српске бригаде био је следећи: 4. батаљон налазио се у Светој Недељи;³⁴²⁾ 2. батаљон у Самобору, док је 3. батаљон и даље био у бригадној резерви и у заштити моторизоване артиљерије на раскрсници путева Загреб - Карловац и Загреб - Самобор. Штаб бригаде се за све време борби налазио на положају, а по престанку дејстава у Самобору.

Постављени задатак бригада је у потпуности извршила. Тога дана, када су званични представници остатака фашистичке силе потписали примирје и када су у другом светском рату престала ратна дејства, у 19. бригади је, у последњем јуришу, погинуло 3 бораца, 17 је било рањено, а 4 су нестала. Последњег дана рата су погинули: Зејиф Алиновић, Душан Миладиновић и Милан Станојевић, сви из 2. батаљона.

Непријатељ је имао далеко веће губитке: 24 погинула и 22 рањена. Од материјала је заплењено: 3 моторцикла, 2 луксузна аутомобила, радио-апарат, 12 ранаца, ранац телећак, 27 војничких ђебади, 8 шаторских крила, 21 коњ, цак санитетског материјала итд.

»Били смо на опрезу, иако смо у град ушли без борбе. У Самобору пуно јединица; осећам нешто, али не умем да кажем шта је то. Ни куће честито не можемо да разгледамо...

УТОМ наста паљба из свих оружја. Светле ракете на модрикастом небу над Самобором, пуцају 'маузерке', тресне и по која ручна бомба.

- Слобода! . . . Л : •
- Пао је Берлин! , . . № -
- Немачка потписала капитулацију!

Биле су то три ствари о којима смо данима сањали. Рат је завршен! Да ли смо тог тренутка тако били свесни тога? Рат - убијање! Да! Убијали смо непријатеља, јер нас је убијао!

³⁴⁰⁾ Из казивања Радована Здравковића, командира 2. вода 1. чете 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

³⁴¹⁾ Зборник НОР, том XI, књ. 2, док. 105.

³⁴²⁾ У оп. цит. извештај штаба 25. дивизије о борбама од 1 - 15. маја наводи се да је 9. маја заплењен изузетно велики ратни плен, међу којима и 6 авиона. Авиони су припадали ваздухопловству тзв. НДХ, који су базирали на аеродрому у Светој Недељи.

Не, не могу да будем логичан до краја. Шта су Немци хтели? Шта усташе, четници, сва остала багра?

Шта су хтели страни завојевачи, а шта домаћи окупатори?

- Слобода!

- Светле ракете на модрикастом небу нашег, слободног Самобора. Сви смо срећни: и народ, и војска!^{343>}

»Са водом ме пошаљу да вршим претрес терена. Нисмо се много ни удаљили из Самобора, можда један километар, кад у граду зачусмо пуцњаву. Наредим да прилегнемо, иза заклона и чекамо.

Одједном из Самобора, путем према нама, неко јури на мотору. Узмем 'машингевер' на готовс, изађем испред њега. Нисам ни викнуо стој', а на мотору наш војник:

- Немачка потписала капитулацију! Рат је готов!...

Вратимо се у град, а на тргу - народно весеље. Свира музика 23. дивизије, игра коло на све стране. Поскакују борци, поскакују оружја стављена преко леђа, или аутомати на прсима, а народ полако прилази, гледа како Србијанци играју своје народно коло... «³⁴⁴⁾

Сутрадан је на великом народном збору говорио комесар 25. дивизије: о извојеваној слободи, слому фашизма, одговорности издајника, али и предстојећој, новој борби - обнови и изградњи Југославије.

Говор је често био прекидан поклицима, у којима су се мешали узвици: 'Живео' и 'Живио'!

Међутим, рат на југословенској територији још није био завршен. Трајаће извесно време...

Деветнаеста бригада је упућена да чисти терен и насеља од заосталих непријатељских војника. У току 10. маја пронађено је и заробљено 147 домобрана и 46 усташа и Немаца. И овог дана је заплешен велики ратни плен.

У једном дворишту, предвођени официрима ОЗН-е, извиђачи врше претрес домаћинства. Види се, богата кућа. Официр издаје наредбе, кратке и јасне.

Једна група бораца држи пушке и аутомате на готовс, а друга претражује. Но, узалуд, нема никог.

Тада у хошку стаје приметимо на необичан начин набациано ђубре. Двојица зграбе виле, разгрну мало, када испод гомили наиђу на нешто тврдо. У помоћ им дођу још два наша

³⁴³⁾ Из казивања Живорада Костића, телефонисте вода за везу 19. бригаде; изјава код аутора.

³⁴⁴⁾ Из казивања Радована Здравковића, командира 2. вода 1. чете 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

војника и после петнаест минута ископају нов моторцикл, само упрљан.

Официр ОЗН-е разгледа мотор, пази да негде није постављена мина. Таман када смо мислили да идемо у следеће дво-риште, а он уђе у стају, и на место где је стајао моторцикл, разгрну ногама. Испод су биле даске...

У рупи, добро скривеној истерасмо једног младог усташког официра... «³⁴⁵⁾

Десетог маја 3. батаљон се разместио у селу Фаркашевац, а сутрадан су све јединице бригаде изршиле покрет и запоселе нове размештајне просторије: 2. батаљон је из Самобора отишао у село Луг; 3. је остао у селу Врховчек, а 4. је из Свете Недеље отишао у село Отрушевац; у Свету Хелену су дошли штаб 19. бригаде са приштапским деловима и командом позадине.

Задатак бригаде је и даље био хватање разбијених остатака непријатељеве банде, који су се крили по селима у кућама или по шумама, у забитим крајевима. Борци су наставили да чисте оружје, сређују своје ствари итд. Истовремено се вршила и попуна муницијом. Много пажње одбраћано је хигијени војника - купању, прању, шишању.

Један од најбитнијих задатака био је почетак систематске седмодневне војне обуке, извођене по плану и програму који је доставила претпостављена команда:

»Р. Одмах са свим снагама распоредиће се на просторији: Света Хелена - Поповица - Бистрац - Луг - Јазбина - Острушевац. Штаб бригаде нека се одмах намести у с. Света Хелена...

Завести у потпуности логорски живот. Јединице, где је то могуће, не смештати по приватним кућама већ у веће јавне зграде или под шаторе. Без специјалне дозволе ниједан војник ни руководиоца не сме напуштати своју јединицу. Најстрожије забранити улажење војника и руководиоца по приватним кућама. Приватна имовина, ред и мир морају се грађанству загарантовати. Снабдевање јединица свим војним потребама мора се вршити искључиво преко Команди позадине дотичних јединица!«³⁴⁶⁾

³⁴⁵⁾ Из казивања Арсенија Миљковића, помоћника пушкомитраљесца 3. чете 1. батаљона, а касније телефонисте на централи штаба 25. дивизије; изјава код аутора.

⁴⁶⁾ Из наређења штаба 25. дивизије потчињеним јединицама о хватању разбијених банди од 11. маја 1945; AVII, к. 1090, рег. бр 60-1/2.

Штаб бригаде је одмах приступио спровођењу тих директива. Штаб 25. дивизије скренуо је пажњу да ће поједине тачке директиве повремено контролисати:

»Наш главни задатак је учврстити нашу Армију и направити је способном да са успехом може очувати тековине четворогодишње НО борбе!³⁴⁷

Тога дана у јединицу се вратило 12 другова који су завршили курс за радиофонију. За вршиоца дужности водника у воду везе одређен је Градислав Мишић, док су Стеван Скавичевић, Душан Брсановић, Војислав Антић и Драгољуб Кржановић одређени за шефове 4 радио-станице. Радио-станице су имале и 4 радио-телеграфиста.

И поред кадровског ојачања везе, штаб 19. бригаде није имао довољно стручног кадра нити остало стручно особље. Зато су уследиле и неке кадровске промене и попуне. Тако је, на пример, за шефа финансијског одсека штаба 19. бригаде постављен старији водник Миломир Обрадовић, дотадашњи интендант 3. батаљона.

Иако је била у пуној ратној приправности, у бригади се осетило да су дошли дани слободе. У недељу, 13. маја, у поподневним часовима, премда није било војничког занимања и обуке, одржан је састанак свих партијских руководиоца дивизије, на коме је политички комесар говорио о даљим обавезама у политичком раду, а посебно о задацима и организацији народне власти. Међу борцима су изабране делегације које су тога дана у Самобору обишле изложбу зидних новина, које је организовао штаб 25. дивизије.

Истог дана навече, у 19. часова, културно-уметничка екипа 3. батаљона приредила је успелу приредбу за грађанство и борце.

Идућа седмица протекла је у текућим војничким активностима: извођена је редовна настава и обука, приликом које су се руководиоци посебно трудили да се у њиховим јединицама обука изводи што боље. Војници су показивали веће интересовање за савлађивање градива. Вођене су и опсежне мере и бриге за личну хигијену бораца, као што су шишање, купање, парење одела итд. При томе нису заборављене ни остале активности, политички и забавни рад. Посебно су биле интересантне фудбалске утакмице. У петак, 18. маја, одржана су, на пример, два сусрета: између 2. и 3. батаљона и приштапских одељења и 4. батаљона. Најбољи су били фудбалери 4. батаљона. Утакмицама су присуствовали сви борци, осим оних који су били на дужности.

347) Ибид.

чш
П4Н.

* -t|f,

Почев од 16. маја, у циљу једнообразног поступка рада у свим батаљонима, штаб 19. бригаде је на основу одредаба Привременог прописа за унутрашњу службу, прописао следећи распоред рада

- »а - устајање за све јединице . . . . . у 4.30 часова
- б - доручак . . . . . у 5.15
- в - обзнана . . . . . у 5.45
- г - збор и почетак рада . . . . . у 6.-
- д - завршетак рада-занимања . . . . . у 11.—
- ђ - ручак . . . . . у 11.30
- е - одмор за све војнике . . . . . од 12-14.30
- ж - обзнана . . . . . у 14.45
- з - збор и почетак рада . . . . . у 15-
- и - развод стража . . . . . у 17,-
- ј - завршетак рада-занимања . . . . . у 18.-
- к - читање заповести и наредбе . . . . . у 18.30
- л - вечера . . . . . у 19-
- љ - повечерје . . . . . у 22-

Оне јединице које имају значаре (трубаче) могу употребити трубне знаке. Јединице које немају значаре - трубаче могу употребити које друго звучно средство или путем четних дежурних.

Недељом и празником устајање ће бити у 5.30 часова!³⁴⁸

Тим привременим прописом за унутрашњу службу било је регулисано и одржавање строгих прописа о хигијени. Рубље је морало да се пере једном недељно. Било је обавезно и седмично купање војника.

Куварима се обраћала посебна пажња, будући да »морају бити ошишани до главе, одећа беспрекорно чиста, руке чисте, нокти подрезани«.³⁴⁹

Наређено је да четни кројачи и обућари одмах отпочну с отклањањем свих недостатака:

»Уколико чете не располажу цокулама - ципелама, требовати опанке од команде позадине, али кожу за опанке стругати од длаке, а не као што је до сада било да војници носе чупаве опанке«.³⁵⁰

Уведен је седмични лекарски преглед, за који је био задужен референт санитета. Он је био обавезан да контролише све просторије за становање, кухињу, а посебно воду за пиће.

³⁴⁸> Наредба бр. 1. штаба 19. српске бригаде за 15. мај 1945. године; код аутора.

³⁴⁹> Ибид.

³⁵⁰> Ибид.

Сличне обавезе, у делокругу својих задатака, имао је и референт ветерине, који је контролисао стоку предвиђену за клање, односно маст и месо које се користи у исхрани.

Шеснаестог маја борци 19. бригаде испратили су из своје средине 14 црвеноармејаца,³⁵¹ који су у НОВЈ, односно у 19. бригаду, ступили у јесен 1944. Заједно су прошли кроз све борбе које је бригада водила. Два црвеноармејца, борци 3. чете 2. батаљона: Михаил Кривоченко и Алексеј Паханов погинула су истог дана код Рудне Главе. За храбро држање 3 совјетска борца су одликована Медаљом за храброст, а два похваљена од штаба 25. дивизије.

У јединици је дошло и до других кадровских промена. За команданта позадине бригаде постављен је потпоручник Драгоје Бургић, дотадашњи интендант бригаде, а за команданта 2. батаљона поручник Петар Костић, дотадашњи вршилац дужности команданта 13. јужнодалматинске бригаде. Поручник Мирко Иконић постао је заменик команданта 3. батаљона, а био је командант 3. батаљона. У јединици су се налазила и 3 резервна официра БЈВ, који су упућени у 19. бригаду 17. априла. Потпоручници Станислав Милановић и Видосав Пунишић и капетан III класе Сергије Петровић дошли су из заробљеништва и добровољно су приступили ЈА. За њих је логорско руководство дало добре карактеристике, те су одмах одређени на штапске дужности. Друг Лелија Штрбац, који је био заменик команданта батаљона 19. бригаде послат је у 16. бригаду, на дужност заменика команданта 2. батаљона.

У Самобору је 19. бригада остала до 20. маја. Протеклих 11 дана чистили су терен и сваком приликом су проналазили наоружање, муницију и други ратни плен.

Наређење за покрет, за маршевање кроз слободну земљу и повратак у Србију, издато је у недељу, 20. маја. Веселом и ведром расположењу бораца поред веома лепог и сунчаног времена, допринело је сазнање да је рат коначно завршен, а непријатељ протеран из Југославије.

"V

³⁵¹ Списак 16 црвеноармејаца, бораца 19. бригаде објављује се у прилогу књиге. /;'.>: ':